

Kommunedelplan for kulturminner i Odda kommune 2017 - 2022

Revidert og justert plandokument etter politisk behandling i oktober 2016

Alle foto av Jorunn Monrad med mindre annet er angitt

Planarbeidet er støttet av Hordaland Fylkeskommune

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	6
1.1	1.1 Organisering og medvirkning i prosessen	6
2	Utfordringer og muligheter i kulturminnearbeidet	7
2.1	Hvorfor ta vare på kulturminner?	7
2.2	Overordnede føringer, lovverk	8
2.3	Plangrunnlag	9
2.4	Utfordringer fremover	9
3	Aktører og virkemidler	10
3.1	Aktører, roller og ansvar i kulturminnearbeidet; forholdet til sivilsamfunnet, frivillige og museer	10
3.2	Andre myndigheters ansvar; fylkeskommunen, Sametinget og andre sektorer	10
3.3	Eiers ansvar og rolle	11
3.4	Kommunen som eier	11
3.5	Økonomiske virkemidler	11
3.6	Legale virkemidler: plan- og bygningsloven og kulturminneloven	12
4	Kulturhistorisk oversikt	12
4.1	Sammendrag	12
4.2	Tematiske områder	13
4.2.1	Automatisk fredete kulturminner (fra før 1537). Bygninger fra før 1650	13
4.2.2	Kullfremstilling og jernvinner	14
4.2.3	Pilegrimsveger til Røldal	14
4.2.4	Almannavegen og ferdaveger	14
4.2.5	Bautasteiner	15
4.2.6	Gravrøyser	15
4.2.7	Gravfeltet på Seim	15
4.2.8	Bygdeborger	16
4.2.9	Kulturminner etter stølsdrift	16
4.2.10	SEFRAK-registrerte bygninger og verneverdige boliger og enkeltbygg	18
4.2.11	Verneverdige boliger og enkeltbygg i henhold til gjeldende plan- og bygningslov	19
4.2.12	Spesialområder vern (omsynssoner)	19
4.2.13	Røldal bygdemuseum	20
4.2.14	Gravfelt på Seim	21
4.2.15	Det gamle dampysteriet i Røldal	21

4.2.16	Kvekerminnet i Røldal	21
4.2.17	Teknisk-industrielle kulturminner i Tyssedal	21
4.2.18	Tyssedal som industriby	22
4.2.19	Odda smelteverk	23
4.2.20	UNESCO-status og veien videre	23
4.2.21	Kulturminner i Skare	24
4.2.22	Kirkebygg i kommunen	25
4.2.23	Oddadalen	27
4.2.24	Veganlegg fredet av Statens Vegvesen	27
4.2.25	Almannavegen og gamle ferdaveger	28
4.2.26	Bruer, steinhoggerarbeid og tørrmuring	28
4.2.27	Helletak og heller	29
4.2.28	Minnesmerker	30
4.2.29	II verdenskrig 2015	30
4.2.30	Kleberstensbruddene på Digranes og i Skare	30
4.2.31	Immateriell kulturarv	30
4.3	Problemstillinger identifisert underveis i planarbeidet	31
5	Planforslaget	31
5.1	Prioriterte kulturminner som er eller forslås regulert til bevaring	31
5.2	Utvalgte tema, epoker, områder	32
5.3	Typiske kulturlandskap eller særegne områder i Odda – hovedkategorier	32
5.3.1	Industribyen (Odda og Tyssedal)	33
5.3.2	Fjordlandskapet med gårder og frukt dyrking, men også naust og lier	33
5.3.3	Fjelldalene i Hardanger med gårder, fosser, broer, bratte fjellsider	34
5.3.4	Fjelldalene sør for Seljestadjuvet (Røldal og mot Suldal)	35
5.3.5	Stølene i liene og fjelldalene, og høyløyer	36
5.3.6	Fjellet over tregrensen - steinbuer	36
5.3.7	Hytter og hyttefelt	37
5.4	Verdisetting og verdivekting	37
5.5	Vernekategorier	39
5.5.1	Freding – nasjonal verneverdi	39
5.5.2	Verneverdige kulturminner og kulturmiljøer – lokal verneverdi	39
6	Handlingsdel	40
6.1	Innledning	40
6.2	Registrering	42
6.2.1	Automatisk fredete kulturminner (fra før 1537). Bygninger fra før 1650	42
6.2.2	Industriarv	42

6.2.3	Registrering av bygninger	42
6.2.4	Registrering utført av andre etater	43
6.2.5	Støler	43
6.2.6	Bautasteiner	43
6.2.7	Pilegrimsveger, almannaveger og ferdaveger	43
6.2.8	Jernvinneanlegg	44
6.2.9	Oddadalen	44
6.2.10	Gravrøyser	44
6.2.11	Minnesmerker	45
6.2.12	Kulturminner fra II Verdenskrig	45
6.3	Bevaring	45
6.3.1	Kulturminner i Skare	45
6.3.2	Røldal bygdemuseum	45
6.3.3	Seim	45
6.3.4	Odda Sentrum	45
6.3.5	Odda Smelteverk	46
6.3.6	Kulturstien Hjøllo-Mannsåker	46
6.3.7	Kirkebygg i kommunen	46
6.4	Formidling	46
6.4.1	Informasjon om kulturminner	46
6.4.2	Informasjon om tradisjonshåndverk og restaurering	47
6.4.3	Holdningsendring/skape konsensus	47
6.4.4	Premier og arrangementer	48
6.4.5	Pris for landskapsvern	48
6.4.6	Skilting og stimerking	48
6.4.7	Oppfordring til frivillig innsats	48
6.4.8	Friluftskartet til Odda kommune	48
6.4.9	Adopter/rydd et kulturminne	48
6.5	Handlingsdel – konkrete tiltak og prioritering	49
6.5.1	Registrering	49
6.5.2	Bevaring	49
6.5.3	Formidling	50
6.6	Rutiner og ansvar, retningslinjer for kommunens forvaltning og saksbehandling	50
6.6.1	Kulturminner og kommunal saksbehandling	50
7	Tilpasning av kulturminner til andre lover, forskrifter og krav	51
7.1	Universell utforming	51
7.2	Klimatilpasning	52

7.3	Økonomi og finansiering.....	52
8	Liste over vedlegg	54

1 Innledning

En kulturminneplan er kommunen sin oversikt over viktige kulturminner og kulturmiljøer og inneholder en plan for forvaltningen av disse. Planen gir kunnskap om fortiden og avklarer hvilke kulturminner en vil ta vare på i framtiden. (fra Riksantikvarens nettsider).

Kommuneplan for Odda kommune 2007 – 2019, samfunnsdelen, inneholder følgende aksjon under tema "kultur som hjørnestein":

Utarbeide ein kommunedelplan for kulturminne og innarbeide retningslinjer for restaurering og nybygg i stølsområde.

Odda kommune har gjort en stor innsats på kulturminnefeltet de siste årene. I perioden 2007-2010 var Odda kommune med i Riksantikvarens verdiskapingsprogram for kulturminner med fokus på teknisk-industrielle kulturminner ved tidligere Odda smelteverk. Odda kommune har i tillegg fra august 2009 – desember 2012 avsatt en stilling til å arbeide for verdensarvstatus for utvalgte teknisk-industrielle kulturminner i Odda og Tyssedal. Odda kommune yter en årlig driftsstøtte til Norsk Vasskraft og Industristadmuseum og har en egen budsjettpost for det kommunalt eide Røldal bygdemuseum. I 2015 og 2016 har Odda kommune hatt byantikvar med tilskudd fra Riksantikvaren.

Odda kommune fikk sin første kulturminneplan i 2012. Kulturminneplanen skal rulleres hvert år og revideres hvert fjerde år. Byantikvar har i sitt toårige engasjement lagt mye arbeid i oppfølging av tiltak i kulturminneplanen 2013-2020, og mottok kr 100 000 i 2016 fra fylkeskommune til registrering av prioriterte kulturminner i Askeladden og revidering av planen.

Denne kulturminneplanen 2017-2022 er en revidert utgave av kulturminneplanen 2013-2020. Den gir en oversikt over utført arbeid og prioriteringer for videre arbeid. Den inneholder de samme temaene og punktene på handlingsplanen i den forrige kulturminneplanen. Den er imidlertid blitt omorganisert, og inneholder noen nye kapitler slik at den er i tråd med malen som Riksantikvaren har utarbeidet. Noen kulturminner er også lagt til, som Kulturstien på Mannsåker, gangbroen over Vasstun og lokomotivet Nautilus.

Innholdet i planen er ikke vesentlig endret. Det er viktig å få planen revidert for å dokumentere hva som er blitt gjort, hva som bør prioriteres videre, og hvilke kulturminner som har vist seg å være viktige.

1.1 1.1 Organisering og medvirkning i prosessen

Forrige kulturminneplan ble utarbeidet i samarbeid med en styringsgruppe. Denne planen er en revidert utgave av forrige. Byantikvar har derfor rådført med fagpersoner hos fylkeskommune, kommune, Norges vassdrag og industrimuseum (NVIM) og andre institusjoner som har mottatt utkast av planen og er blitt bedt om råd og kommentarer.

Innbyggerne i kommunen har vært en viktig kilde til innspill gjennom samtaler, formelle og uformelle møter, sosiale medier, deltakelse i arrangementer og andre uformelle tilbakemeldinger. Observasjon av «likes» på facebook, hvilke foto som publiseres på Odda i bilder, reaksjon på oppslag i media osv. kan gi verdifull informasjon, for eksempel om kulturlandskap, kulturminner og minnesmerker folk setter pris på.

*Selland gård like ved grensen til Suldal kommune.
Slike levde man i Odda kommune på 1600-tallet.*

2 utfordringer og muligheter i kulturminnearbeidet

2.1 Hvorfor ta vare på kulturminner?

Fra Riksantikvarens veileder for kulturminner, kulturmiljøer og landskap:

«Det gjeldende nasjonale mål for kulturminneforvaltningen er: *'Mangfaldet av kulturminne og kulturmiljø skal forvaltast og takast vare på som bruksressursar, og som grunnlag for kunnskap, oppleving og verdiskaping.* Eit representativt utval av kulturminne og kulturmiljø skal takast vare på i eit langsiktig perspektiv (Pro. 1 S 2009-2010).

Kulturminnevern handler ikke bare om «gamle ting». Hvordan vi er, språket og identiteten vår, er resultatet av en utvikling med røtter langt bak i tid. Jo mer vi vet om hvordan vi har vært, jo bedre forståelse har vi for samtiden. Kulturminner forteller om hvordan våre forfedre levde og overlevde. Og når vi kan både lese om en tidsalder, og faktisk se bygninger eller ruiner fra den tiden, så blir både historien og gjenstandene mer virkelige. Kulturminner er også vakre, og forskning har bevist at det lønner seg å ta vare på dem, også økonomisk. Turister flokker til områder med viktige kulturmiljøer, og nabolag med mange gamle, velholdte bygninger har høyere verdi enn områder uten slike kulturminner.

Vintertunstølen. Tufter, typiske stølsbygninger, beitet utmark spiller alle en viktig rolle i dette kulturlandskapet.

Kulturminner har en høy verdi for samfunnet. Men vi kan ikke ta vare på alt. Vi må prioritere noen kulturminner, kulturlandskap og områder. For å vite hvilke, og for å ha kunnskap ikke bare om det som fremdeles finnes, men også om det som har gått eller vil gå tapt, er det i første omgang nødvendig å vite hva vi har. Per i dag er bare en liten andel av verneverdige eller automatisk fredete kulturminner kjent, og vi må derfor både registrere det som faktisk er kjent, og huske at det er mye som gjenstår å registrere.

2.2 Overordnede føringer, lovverk

Følgende er sitater fra stortingsmelding 16 av 2015 «Leve med kulturminner»:

«Fylkeskommunen og kommunen har et selvstendig ansvar for å følge opp den nasjonale politikken og for å ta vare på kulturminner og kulturmiljøer av lokal eller regional verdi.

Kommunene har hovedansvaret for å ta vare på kulturminneverdiene i by- og tettstedsutviklingen, blant annet gjennom planlegging etter plan- og bygningsloven.

Kommunen har som planmyndighet ansvar for at det ved planlegging og utbygging blir tatt hensyn til kulturlandskapet og at viktige verdier ikke går tapt.

Å sikre kulturminner og kulturmiljøer er en viktig miljøpolitisk utfordring på lokalt nivå. Som planleggings- og reguleringsmyndighet er kommunen uten sammenligning den største forvalteren av kulturhistoriske verdier. Plan- og bygningsloven er det viktigste verktøyet for å ta vare på mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer».

I Riksantikvarens veileder «kulturminner, kulturmiljøer og landskap – plan- og bygningsloven» understrekes det at de kulturminnene og kulturmiljøene som er viktige for lokalsamfunnet ikke behøver å være registrert i nasjonale databaser eller registre.

Det er med andre ord kommunen selv som har ansvar for å få frem kunnskap om kulturarven og identifisere og verne om lokale kulturminner.

Det er også kommunene selv som definerer hvilke kulturminner og kulturmiljøer som er verneverdige i kommunen og som bør inngå i planen.

2.3 Plangrunnlag

Kommunale dokumenter/kommunal planlegging:

- Kommuneplan for Odda kommune 2007 – 2019 (under rullering 2012)
- Kommunedelplan for kultur (rullert 2012)
- Museumsplan for Røldal bygdemuseum, datert 06.03.07
- DIVE-analysen "Stedsanalyse Odda smelteverk 2008" (Asplan Viak, 2008)
- NIKU Arealplan 20/2007. Registrering av fargesetting på fasader malt før 1997
- Stedsanalyse "Et levende Tyssedal", Odda kommune/SG arkitekter
- Kulturminneplakat Tyssedal - Skjeggedal

Samt flere konsekvensanalyser, rapporter og andre dokumenter som er oppført i vedlegg A

2.4 utfordringer fremover

Prosessen rundt Odda Smelteverk og UNESCO-søknaden, som er blitt midlertidig skrinlagt, har ført til at mye ressurser og oppmerksomhet har vært fokusert på industriarven i Odda. Mye tid er brukt på utvikling og oppgradering av Odda Smelteverk.

Samtidig har det vært en del konflikter rundt denne prosessen, og vi har også fokusert på å gi kulturminnevern et mer brukervennlig ansikt ved å hjelpe innbyggerne med å ta vare på kulturminner i privat eie, på å formidle kunnskap om byggeskikk, gamle tradisjoner og kulturlandskap. Dette har ikke funnet sted i formelle medvirkningsmøter, men gjennom arbeid med lokal presse (ca. 30 sider med artikler i de siste to årene) og radio, arrangementer (for eksempel om tørrmuring) publikasjon av byggeskikkveileder, hjelp med søknader, innlegg i sosiale medier og samarbeid med kulturminneinteresserte.

Inntrykket er at folk er mer positivt innstilt ovenfor kulturminnevern i Odda. Vi har satset på at kulturminneforvaltningen skal stille seg på tilbudssiden, fremme vern gjennom bruk og øke kunnskap om kulturminner. Håpet er at dette arbeidet vil videreføres. Noen ganger er det uunngåelig å gjennomføre restriktive tiltak, men det kan ofte være mer effektivt å skape interesse for kulturminner og deres historie.

Cyanamiden fra 1907 er en av Norges aller første store bygninger i armert betong.

3 Aktører og virkemidler

3.1 Aktører, roller og ansvar i kulturminnearbeidet; forholdet til sivilsamfunnet, frivillige og museer

Vi er helt avhengig av frivillig innsats, både fra eiere av kulturminner og andre som er interesserte i å bidra, hvis vi skal kunne ta vare på viktige bygninger og andre kulturminner i kommunen. I Norge var det private individer, og ikke myndighetene, som først viste interesse for kulturminner og som blant annet reddet de stavkirkene som er bevart. Og hvis en huseier ikke selv ønsker å vedlikeholde en bygning, er det bare unntaksvis mulig for myndighetene å gripe inn.

Det er derfor viktig å ikke bare formidle verdien av kulturminner, men også hjelpe eiere av kulturminner og andre med å sette i stand bygningene de eier, og bidra på andre måter til at innbyggerne i kommunen selv sørger for å verne om kulturminner.

3.2 Andre myndigheters ansvar; fylkeskommunen, Sametinget og andre sektorer

Fylkeskommune og kommune samarbeider med kulturminnevern. Etter kulturminnelov § 25 skal søknader som innebærer vesentlige endringer på bygninger fra før 1850 sendes til fylkeskommunen på høring. Fylkeskommunen må også gi tillatelse til endringer og arbeid på fredete bygninger. Etter plan- og bygningsloven er fylkeskommunen høringspart i plansaker. Fylkeskommune kan fremme innsigelse til saker som er i strid med nasjonale og regionale kulturminneinteresser.

Fylkeskommunens arkeologer og andre rådgivere er hjelpsomme og gir gode råd. Ofte kan kommunen bidra med verdifull informasjon til fylkeskommune og fylkesmann.

NVE, vegvesenet og andre etater som har prosjekter i kommunen plikter å gjennomføre konsekvensanalyser der også kulturminner blir vurdert. Slike rapporter er ofte svært nyttige for

kommunens kulturminnearbeid, men også her går informasjonsflyten to veier, fordi kommunen ofte sitter på verdifull informasjon.

Nasjonalt Vassdrags og Industrimuseum (NVIM) og Hardanger og Voss Museum er viktige samarbeidspartnere.

3.3 Eiers ansvar og rolle

Huseiere og grunneiere har ansvar for å ta vare på verneverdige og fredete bygninger og andre kulturminner, og for å informere seg om og respektere eventuelle fredningsvedtak. Grunneiere som oppdager kulturminner eller har grunn til å tro at en bygning eller et kulturminne er automatisk fredet, må informere vernemyndighet og avstå fra å skade kulturminnet.

Kommunen kan hjelpe hus- og grunneiere med gode råd, hjelp til søknadsskriving og faglige uttalelser, og bør gjøre sitt beste for å nå frem til de som trenger hjelp med kulturminnevern.

3.4 Kommunen som eier

Kommunen eier fredete og verneverdige bygninger, og har dessuten byggeprosjekter der kulturminner kan være involvert. Kommunen samarbeider med Fylkeskommune og Riksantikvaren for å bevare disse eiendommene. I byggesaker og når det gjelder endringer på fredete bygninger er det fylkeskommunen som skal kontaktes, men kommunen har også direkte kontakt med Riksantikvar i forbindelse med søknader om midler og forskjellige prosjekter. Dette gjelder spesielt bevaringsprogrammet for fredete industrianlegg. Her er også samarbeidet med NVIM og SNU (Smelteverkstomta Næringsutvikling) viktig, fordi kommunen eier to bygninger på Smelteverkstomta samt en del fellesarealer på tomta.

3.5 Økonomiske virkemidler

Kommunen kan søke om midler til kulturminnevern og til istandsettelse av egne bygninger, og hjelpe eiere av kulturminner til å søke om midler. Vi har blant annet mottatt midler fra Fylkesmann til byggeskikkveileder, fra Fylkeskommune til skjøtsel av kulturminner (BARK-midler), turskilting i forbindelse med kulturminner og utstillinger. Riksantikvaren har gitt tilsagn til istandsettelse av fredete bygninger i kommunal eie, FDV (forvaltning, drift og vedlikehold) til fordel for fredete bygninger, samt tilskudd til brannsikringsplan. Kulturminnefondet har bidratt med midler til fagseminarer, KORO og kulturrådet til utstillinger. Gode søknader, forankret i denne kulturminneplanen og tilpasset kravene som stilles i utlysningen har nesten alltid resultert i tilsagn. Private stiftelser kan også gi midler til kommunale prosjekter.

En annen viktig kilde til midler er såkalte avbøtende tiltak. Når et kulturminne går tapt, for eksempel ved veiutbygging, bør kommunen følge nøye med (vegvesen og andre etater tar ikke alltid initiativ til dialog) og hvis mulig redde kulturminnet, men hvis dette ikke lar seg gjøre, stille krav om avbøtende tiltak som kan være registrering, utgraving, formidling eller oppgradering av et lignende kulturminne i nærheten. Dette gjelder spesielt Hesjabakk-Seljestad og kollgropene der, som står i fare for å gå tapt pga. veiutbygging.

Kommunen kan også hjelpe eiere av kulturminner med søknader. Kulturminnefondet er den viktigste bidragsyteren, men det er mye å hente fra blant annet stiftelsen UNI og andre private fond.

Riksantikvaren gir midler til fredete bygninger, mens Kulturminnefondet gir til verneverdige bygninger uansett status, og det samme gjør fylkeskommunen. Stiftelsen UNI gir også midler til istandsettelse av bygninger og kulturminner i privat eie. De fleste andre private fond stiller krav til at tiltaket skal ha verdi for almenheten, dvs. at det skal være tilgjengelig for alle, eller skape en samfunnsøkonomisk verdi. Nosastølen er et kulturminne som også tjener et almennyttig formål. Kulturminnefondet krever en egenandel på 30-50%, men denne andelen kan dekkes av tilskudd fra private stiftelser.

Kulturminner i privat eie som tjener almennyttige formål kan derfor i noen tilfeller settes istand uten at eieren bidrar med dugnadstimer eller egne midler.

Reidar Eikemo viser frem en kollgrop på Hesjabakk. Her ligger mange flotte groper og et produksjonsanlegg som risikerer å gå tapt ved veiutbygging

Det er viktig, og god butikk for kommunen, å hjelpe eiere av kulturminner med søknader. Det er komplisert å sette seg inn i søknadsprosessen og kjenne til alle tilskuddsordningene, kravene som stilles og hvilke bygninger som prioriteres, og i mange tilfeller kan noen timers assistanse med søknadsskriving ikke bare resultere i at viktige kulturminner blir satt i stand, men også til at kommunen mottar inntekter i form av skatt på oppdrag til lokale fagpersoner og entreprenører, oppdrag som ikke ville ha oppstått uten disse midlene. Vi har hentet inn ca. 1.5 millioner til private søkere på to år. Selv om ikke alle oppdragene dette har ført til har gått til bedrifter i Odda kommune, kan man nok regne med at beløpet har produsert noen hundre tusen i skatteinntekter. Det kan med andre ord være lønnsomt å innhente kompetanse i søknadsskriving eksternt hvis ikke en intern ressurs kan hjelpe innbyggerne med dette.

3.6 Legale virkemidler: plan- og bygningsloven og kulturminneloven

Følgende er et utvalg av lover og styringsdokumenter som gjelder for kulturminner:

Lov 1978-06-09 nr 50: Lov om kulturminner (kulturminneloven)

Lov 2007-06-29 nr 89: Lov om offentlige styresmakters ansvar for kulturverksemd (kulturlova)

Lov 2008-06-27 nr 71: Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)

Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner.

Riksantikvarens nettside www.riksantikvaren.no inneholder mye informasjon, veiledere og lenker i seksjonen «veiledning».

Se for øvrig vedlegg A.

4 Kulturhistorisk oversikt

4.1 Sammendrag

Odda kommune har en rikholdig kulturarv. Her finnes viktige kulturminner fra steinalder og bronsealder (som jaktgraver på vidda og gravhauger), jernalder (jernvinneanlegg, bautasteiner, bygdeborger), vikingtid og middelalder, frem til moderne tid og dens industriarv. I Askeladden, den

nasjonale kulturminnedatabasen, er det registrert 471 fredete enkeltminner i Odda kommune. I denne listen finner vi alt fra helleristninger til industrianlegg.

Utklipp fra Askeladden, Riksantikvarens database, som viser at det er 471 fredete kulturminner i Odda kommune

Registrerte og fredete kulturminner utgjør bare en liten andel av de som faktisk er å finne i terrenget. Registreringer er blitt utført over mange år av ulike personer med varierende kvalitet. Mange områder har ikke vært grundig undersøkt av arkeologer eller andre.

Dette gjelder også SEFRAK registreringer og andre registreringer av kommunalt verneverdige bygninger og lokaliteter. Ved konsekvensutredninger av tiltak kan man derfor ikke utelukkende basere seg på registreringer. Det er nødvendig å undersøke stedet og eventuelle kulturminner.

Det er nødvendig å prioritere noen kulturminner, kulturlandskaper og miljøer over andre. Vi kan ikke ta vare på alt. Men kriteriene for hvilke som skal bevares kan ikke alltid være basert på lister over registrerte kulturminner eller vernestatus. Mer om dette i kapittel 5.4.

4.2 Tematiske områder

4.2.1 Automatisk fredete kulturminner (fra før 1537). Bygninger fra før 1650

I skrivende stund (september 2016) er det 471 fredete kulturminner i Odda kommune i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden. Dette er som nevnt sannsynligvis bare en liten andel av faktiske kulturminner som er å finne i området.

De viktigste kategoriene er: Jernvinneanlegg, veianlegg, gravminner, fangstgraver, bergkunst, forsvarsanlegg, bautasteiner, og stølsanlegg,

4.2.2 Kullfremstilling og jernvinner

Kunsten å utvinne jern av myrmalm kom til Sør-Norge senest 400-200 f. Kr. I en senere fase ble trekull produsert for seg selv i egne «kolmiler». I områder med flere kolmiler ligger gjerne jernovnen ikke langt unna.

Det finnes en stor ansamling av kulturminner knyttet til trekull- og jernproduksjon fra jernalder og framover mot middelalderen på Seljestad. Vi har fått midler til å tilrettelegge deler av dette kulturmiljøet på Hesjabakk, men arbeidet er lagt på is fordi Veivesenet har planer om å bygge om veisystemet i området. Etaten er informert om betydningen av kulturminnene i området. Vi må samarbeide med veivesen og fylkeskonservator for å finne gode løsninger i forbindelse med veiutbygging i området.

Deler av Almannavegen i Røldal er godt synlig i terrenget

4.2.3 Pilegrimsveger til Røldal

Historiske pilegrims- og vandringsveger til Røldal har det vært mange av. Røldal har vært et knutepunkt for kjøp og salg mellom øst og vest, og et godt besøkt pilegrimsmål. Fra Telemark, Setesdal, Suldal/Ryfylke, Sauda, Sunnhordland, Hardanger og Hallingdal/Numedal har det vært kjente vegfar til Røldal. En stor del av vegnettet er fortsatt bevart, og spesielt vegen fra Vest-Telemark til Røldal har det vært fokus på gjennom prosjektet Pilegrimsvegen til Røldal, og med organiserte vandringer sommerstid. Odda kommune har bidratt økonomisk til tiltak i tilknytning til opprusting av vegen i flere omganger.

4.2.4 Almannavegen og ferdaveger

I Røldalsfjellet finner vi trappeanlegg som en del av det gamle vegnettet følgende steder: postvegen opp Seljestadjuvet – Gårdsjuvet, Reinstigen, Reinsvatnet nord. Enkelte steder er trinn rast ut, og trappene har et generelt behov for istandsetting.

En del kulturminner langs denne veien er blitt kartlagt, og en rapport med indikasjon av punktene der istandsetting er nødvendig er å finne i G – kulturminneplan – veiregistrering - Røldalsfjellet. Almannavegen i Røldal sentrum har også behov for vedlikehold. Den strekningen som går fra over Kalvatræet til litt nedenfor broen ved E134 bør vies spesiell oppmerksomhet, og her kan en infotavle med informasjon om Almannavegen og dens betydning settes opp. Ikke alle innbyggerne i Røldal er kjent med veiens historie, og skilting kunne bidra til å gjøre denne historien bedre kjent, og skape større konsensus rundt fredningen.

Illustrasjon av hvordan bygdeborgen på Tjørnadalshaugen kan ha sett ut

4.2.5 Bautasteiner

Det er registrert tre bautasteiner fra jernalderen, plassert følgende steder: Sandvin, Reinsnos og Seim. Bautasteiner på Reinsnos og Sandvin er fotografert og registrert i Kulturminnesøk.

4.2.6 Gravrøyser

Det er et stort antall registrerte gravminner i kommunen vår. Mange av disse er lokalisert i kulturminnemiljøer med tette ansamlinger av graver, som på Seim, mens andre, som Kongshaugen på Apold, ligger for seg selv.

Sistnevnte er en godt synlig haug fra bronsealder som ligger i et naturskjønt område, rett ved en badeplass. Området ble oppgradert og skiltet med midler fra fylkeskommune og private bidragsytere i 2016. Kommunen leier området av grunneier. Det bør søkes om tippemidler til drift av området i 2017.

4.2.7 Gravfeltet på Seim

Se kapittel 4.2.14.

4.2.8 Bygdeborger

Det er registrert to bygdeborgere i Odda kommune, i Tjørnadalen og over Berge gård over Skare. Tjørnadalen bygdeborg blir i skrivende stund tilrettelagt og skiltet (BARK-midler).

4.2.9 Kulturminner etter stølsdrift

I Askeladden var det i juni 2016 registrert 56 stølsanlegg i Odda kommune. De er ikke fredet. Et "stølsanlegg" kan inneholde flere kulturminner, som stående bygning, grunnmurer / tuffer med mer. Stølsområder har et særlig søkelys i kommuneplanens samfunnsdel, der det heter at kommunedelplanen for kulturminner skal: "*innarbeide retningslinjer for restaurering og nybygg i stølsområde*".

Hardanger folkemuseum fikk i oppdrag i 2012 å synfare og tilstandsvurdere stølsmiljø i Odda og for å få et bedre oversikt. En rapport ble overlevert Odda kommune i november 2012.

Dette arbeidet er blitt videreført i 2016. Omtrent 50 stølsmiljøer er blitt kartlagt, befart og fotografert. Vi har som følge av dette arbeidet identifisert mer enn 100 støler eller stølsanlegg i kommunen. Man kan trygt gå ut fra at det finnes mange flere. Det er utfordrende å kartlegge støler, de ligger i bratt terreng, ofte er stier gjengrodde og både stiene og stølene kan være tegnet inn feil på kart). Det kan ta en hel dag å gå inn til en støl, og det er ikke alltid vi har lyktes i å finne dem. Så her gjenstår mye. Men arbeidet har vekket interesse blant innbyggerne, som har begynt å bidra med informasjon. Se punkt 6.1.5.

Hagastølen i Austmannalia, Røldal

Hardanger Folkemuseum utarbeidet følgende retningslinjer for støler i 2012. Disse befestes og bør inkluderes i arealdel av kommuneplanen:

«Retningslinjer for restaurering og nybygg i stølsområde pr. august 2012

I stølsområder bør det bare føres opp enkle bygninger inkludert bislag, i hovedsak i samme størrelse/bygningsvolum som de opprinnelige stølshusene.

Stølsbygninger er definert som bygninger med høy kulturhistorisk verdi og som tidligere har vært brukt til tradisjonell stølsdrift.

Nye bygninger i stølsområder skal plasseres og få møneretning som samsvarer med eksisterende byggestruktur. *

Ombygging og eventuell påbygging bør foregå innenfor en målstock som er i samsvar med opprinnelige bygninger på stølen. Det bør også legges vekt på tradisjonell materialbruk og farge. Terrasse med og uten overbygg tillates ikke. *

Utvendig panel bør være liggende eller samsvare med bygninger på stedet. Utvendig panel skal være kantet.

Bygningene bør ha knappe takutstikk.

Grunnmur skal være i naturstein, eventuell betong bør ikke være synlig. *

Tak bør tekkes med heller eller torv. *

Vinduer bør være små og av tradisjonell type.

Nye bygg skal plasseres lavt i landskapet og ikke komme i silhuett.

* = Kan fravikes i ikke-prioriterte områder»

Disse retningslinjene bør inkluderes i planbestemmelser. Det bør imidlertid understrekes at det er viktig å legge til rette for at støler kan driftes, ideelt sett på tradisjonelt vis med meieriproduksjon, men i det minste i forbindelse med beite. Nedgroing er et stadig større problem, og det er ikke å utelukke at nye tilskuddordninger kan bidra til at flere velger å la dyr beite i utmark og ta støler i bruk. Det er viktig å bevare stølene på en slik måte at de kan tas i bruk i fremtiden.

Vi har befart og fotografert ca. 50 støler i løp av sommeren, og lagret med informasjon og foto av 64 støler i kommunens fellesarkiv (G – kulturminneplan – støler). Disse mappene inneholder fotografier og en word-fil med informasjon om når fotografiene er tatt og av hvem, om stølen er i bruk, historie, råd om veier og stier til stølen, og annen informasjon. Mappene har et nummer, som er Askeladden-ID (denne finnes i Askeladden og på kulturminnesøk.no) fulgt av stølens navn. Foto av ca. 60 støler er også blitt lastet opp i Kulturminnesøk (inkludert de som ble kartlagt av Hardanger Folkemuseum). Disse filene vil også bli sendt til fylkeskommune og fylkesmann. Informasjon om hvordan stølene er i dag, bygningenes stand, tufter, annen informasjon som drift, beite, historie og andre forhold er slik tilgjengelig for alle som har behov for det.

Noen av stølene vi har lokalisert er i svært god stand og i drift, andre er i bruk som fritidsboliger eller i brukbar stand, noen forfaller og noen er bare tufter. Dette gjelder for så vidt også de som allerede var registrert i Askeladden før arbeidet begynte.

Stølene som er inkludert i denne oversikten har vært brukt til stølsdrift, eller med andre ord sesongbeite. Støler som heter Mjølssstøl ligger gjerne nær gård og er bare et fjøs, høyere oppe i lia finner vi Heimstestølen, her overnattet man og bar melken ned om morgenen, og så har vi flere støler høyere oppe i lia og Øvrestølen eller Øvstestølen lengre inn på fjellet, og kanskje en gjeterbu lengst

inne. Men støler trenger ikke ligge høyere i terrenget enn gården – stølen Sellandsvik ligger langt nede i dalen under Selland gård. Vi har registrert tilstanden. Støler som har altfor mye hyttepreg (som Freimsstølen eller noen bygninger på Foss over Jordal) er ikke registrert. Støler der det beites eller produseres ost er naturligvis mest verdifulle for kulturlandskap og tradisjonshevd, men også støler som egentlig brukes som hytter, men der stølskarakteren er beholdt, er registrert. Vi har fokusert mer på ren registrering enn på verdivurderinger. Vi har i utgangspunktet bare registrert støler vi har befart, eller mottatt foto av. I noen tilfeller har vi registrert tufter eller bygninger som er klart synlige på flyfoto eller satellittfoto, når vi har informasjon om at det faktisk er en støl. Vi har da registrert i Askeladden, men ikke i Kulturminnesøk (i mangel av foto).

En verdifull referanse i dette arbeidet er *Stølsheim er Huldreheim, stølar og stølsdrift i Odda kommune* av S. Aksnes og andre (finnes på biblioteket) og Olav Kolltveits bygdebøker. En oversikt over støler i kommunen gis i vedlegg C.

4.2.10 SEFRAK-registrerte bygninger og verneverdige boliger og enkeltbygg

SEFRAK (Sekretariatet for Registering av Faste Kulturminner in Norge) er et landsomfattende bygningsregister som ble bygget opp gjennom feltarbeid i årene 1975-1995. I Odda og Tyssedal ble bygg og anlegg fra før 1940 registrert, grunnet historiske forhold knyttet til industrialiseringen (oppbygging av bysentrum). Regelen var for øvrig (nasjonalt) at bygg datert fram til år 1900 skulle registreres.

SEFRAK-registeret er omfattende og til dels uoversiktlig. SEFRAK-registrering ble ofte utført av studenter, og det er usikkert i hvilken grad opplysningene som er registrert er korrekte. Det ble i 2011 igangsatt en gjennomgang av registeret med tanke på en statusoppdatering. I første omgang ble Odda sentrum og Tyssedal gjennomgått. Resultatet av gjennomgangen – fotografier og skjematisk rapport – ble levert våren 2012. Med 2012-midlene ble det igangsatt en gjennomgang av øvrige områder innen SEFRAK. Et fullt oppdatert SEFRAK-register med gode fargebilder gir oversikt over situasjonen og vil gjøre det lettere å følge opp endringer og tendenser.

Fra SEFRAK-registreringen utført i 1982

Gjennomgangen av Odda og Tyssedal våren 2012 ble gjennomført av Harald Hognerud ved Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum. Antallet SEFRAK-bygninger som ble gjennomgått var 352. I tillegg

ble 167 ikke-SEFRAK-bygg gjennomgått og fotografert, da de tilhører samme (gate) miljø som SEFRAK-bygg. Totalt antall foto som ble tatt ved gjennomgangen: 1.490.

SEFRAK-registeret for Odda kommune, både arbeidet utført på 80-tallet og de nye fotografiene tatt av Hognerud i 2012, ligger nå tilgjengelig i kommunens felles harddisk på G: - kartverk – SEFRAK. Her ligger PDF-filer av skjemaer utfylt for hånd på 80-tallet, kontaktkopier av svart-hvitt foto fra 1982 (filmene er gått tapt), samt foto fra 2012. Fylkeskonservator har også mottatt kopi av disse filene. Alle i kommunen har tilgang til dette materialet.

At et bygg er SEFRAK-registrert, fører ikke automatisk til spesielle restriksjoner eller vernestatus, men kan innebære at bygget har verneverdi. Ansvar for SEFRAK-registeret er overtatt av Riksantikvaren. Vesentlige endringer på bygninger fra før 1850 skal klareres med fylkeskommune, men dette gjelder uansett om en bygning har rød SEFRAK-trekant eller ikke.

4.2.11 Verneverdige boliger og enkeltbygg i henhold til gjeldende plan- og bygningslov

SEFRAK-registeret føres ikke lenger. Registrering opphørte i 1995. SEFRAK-registeret er en viktig kilde til informasjon, men dette registeret har aldri vært verken komplett eller utarbeidet med noen andre kriterier enn alder (som dessuten ofte er feilregistrert).

At en bygning ikke er inkludert i SEFRAK-registeret, eller at den har gul fremfor rød trekant, er derfor av mindre betydning. Det er kommunen selv som må velge, og registrere som verneverdige, de delene av bygningsmassen og de kulturminnene som bør bevares. Dette bør gjøres på grunnlag av en verdivurdering, for å bevare et utvalg av de mest verneverdige områdene. Kriterier for en slik vurdering omtales i punkt 5.4.

4.2.12 Spesialområder vern (omsynssoner)

Odda kommune har i skrivende stund to spesialområder vern (omsynssoner): Deler av den eldre trebebyggelsen i Odda sentrum (Tjoadalen og Krenkesflot samt de tre arbeiderboligene i Folgefongata) og Tveitahaugen hageby i Tyssedal. Ingen av disse to områdene har juridisk bindende planbestemmelser som er detaljerte nok til faktisk å garantere vern av bygningene, og det er ingen mangel på både lovlige og ulovlige tiltak som er lite hensiktsmessige. Uten detaljerte planbestemmelser har disse hensynssonene eller spesialområdene bevaring liten verdi. Kommunens byggesaksbehandlere har ofte ikke annen hjemmel i lov enn generelle paragrafer som Plan- og Bygningslovens kap. 31, Krav til eksisterende byggverk § 31-1, *Ivaretagelse av kulturell verdi ved arbeid på eksisterende byggverk (Ved endring av eksisterende byggverk, oppussing og rehabilitering skal kommunen se til at historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi som knytter seg til et byggverks ytre, så vidt mulig blir bevart).*

Kommunen har i 2015 gitt ut en veileder for byggeskikk. Dette er en informativ publikasjon uten noen bindende bestemmelser. I skrivende stund har ikke kommunen planbestemmelser for arkitektonisk utforming og vern av eldre bygninger som ivaretar kulturlandskap, egenart og kulturminnevern, med unntak av noen områder som enkelte hyttefelt. Dette er et alvorlig problem. Slike planbestemmelser bør prioriteres, og kulturminnefaglig kompetanse innhentes for å besørge at verneinteresser ivaretas på en hensiktsmessig måte.

Dette området var mye mer fargerikt for bare noen år siden. Grått og hvitt gjør inntog.

Det har vært flere tilfeller av uheldige fargevalg ved maling av hus i Odda i de siste par årene. Det mest kritiske eksemplet er kanskje forsøket på å svartmale Den Røde Rubin eller leilighetsbygget på Eide. Dette førte til sterke og forståelige protester fra naboer. Men maling av hus i grått og hvitt, i en by kjent for sine fargerike hus, er også uheldig. Her kan planbestemmelser sette grenser for fargevalg og styre utviklingen i en mer hensiktsmessig retning.

En viktig referanse i denne sammenheng er NIKU Arealplan 20/2007 "Registrering av fargesetting på fasader malt før 1997".

4.2.13 Røldal bygdemuseum

Samling av gårdshus på Ytre Hauge i Røldal. Inkludert i museets bygningsmasse er Kalvatræet i Røldal – nå bokbua, og kverna i Botnen. Flere bygg ligger lagret i deler på museet, Tverrbergsløa og det gamle kornmagasinet i Røldal, Borgarstova. Det foreligger en museumsplan for bygdemuseet, datert 2007.

Museet har ikke innlagt vann, og ingen ansatte utover guiding i sommersesongen.

Prioriterte områder i museumsplanen er blant annet å reise et servicebygg med toalett- og kjøkkenfunksjoner på området. Det foreligger arkitekttegninger for et planlagt servicebygg.

Det er også planlagt å reise Borgarstova og Tverrbergsløa, og et kart med foreslått plassering av de to byggene er utformet av Hardanger Museum. Tilstanden til de lagrede bygningsmaterialene er ikke kjent. Kostnaden for å reise byggene er estimert til kr. 900.000 pr. bygg (2007-kroner).

Museumsplanen er ikke blitt rullert i perioden 2015-2016. Museets styre har gitt uttrykk for et ønske om å bli del av Hardanger og Voss Museum (konsolidering). I påvente av konsolidering med Hardanger og Voss Museum, eventuelt i påvente av avklaring av ansvarsforhold og arbeidsfordeling, har det virket mest hensiktsmessig å la museets styre rullere planen og ta i bruk midlene avsatt til museet etter eget skjønn.

En kopi av messehakelen som var i Røldal stavkirke, og som nå er del av Bergen museums samlinger, er ved å bli laget av en fagkyndig tekstilkunstner i samarbeid med Universitetet i Bergen.

Vi har hentet inn inventarregistreringer fra Fylkeskommune (skannet registrering på papir) og fotografert tittelsidene og omslagene på bøkene som er oppbevart i Rabbastova. Skannede dokumenter i pdf-format og fotografier av bøker ligger på G: kulturminneplan – Røldal bygdemuseum (se vedlegg E).

4.2.14 Gravfelt på Seim

En stor ansamling av gravminner fra jernalderen. I Riksantikvarens kulturminnedatabase er det registrert 32 eksisterende gravhauger og –røyser i dette som utgjør et helhetlig, sammensatt kulturminnemiljø. Gravfeltet skjottes av privat eier. En utstilling i ei løe på tomta forteller om gravminnene og ulike funn som er gjort i tilknytning til dem. Formidling og skjøtsel av dette området bør prioriteres i neste planperiode.

4.2.15 Det gamle dampysteriet i Røldal

Ysteriet i Røldal er i privat eie. En bør vurdere muligheten for å foreta registreringer av bygning med utstyr slik at denne viktige delen av Røldals gardshistorie kan dokumenteres og formidles for ettertiden. Dette bør prioriteres i neste planperiode.

4.2.16 Kvekerminnet i Røldal

Kvekerminnet i Røldal forteller flere historier: En utvandringshistorie, med Amerika som mål. Kvekerminnet forteller også den helt spesielle historien om en religiøs gruppe som oppstod ”spontant” i Røldal. Det foreligger et faktaark utarbeidet av Odda kommune. Kvekerminnet ligger på privat grunn, og det er ikke skiltet til minnet fra offentlig vei, eller tilrettelagt for parkering. Det er blitt befart og fotografert i sommer, men bedre skjøtsel, skilting og formidling er nødvendig.

4.2.17 Teknisk-industrielle kulturminner i Tyssedal og Skjeggedal

Odda kommune har et spesielt rikt utvalg av teknisk-industrielle kulturminner, samtidig som vi har prosessindustrielle anlegg som fortsatt er i drift. Kontrasten og sammenhengen mellom anlegg som er nedlagt, og de som fortsatt er i full drift, gir en ekstra dimensjon til kulturminnene.

Tyssedal har mange interessante kulturminner, og mange er fredet. NVIM er en aktiv aktør i dette området og spiller en viktig rolle som formidler av disse verdiene. Mange av anleggene er fredet, som Inntaksdammen Vetlevatn, Rørgata over kraftanlegget, kraftstasjonen Tyssø I fra 1908. Fredete anlegg er registrert i Askeladden, og vises i kulturminnesøk og i Miljøstatus kart (nettsteder som er tilgjengelige for alle).

Mågelibanen ble ikke fredet, og må i dag anses som tapt.

Følgende er en liste over noen av de viktigste kulturminnene fra industrivirksomheten i Tyssedal og Skjeggedal:

- Demningen, Ringedalsdammen, 1918. 33 meter høy demning i håndhogget granitt, sementmørtel, betong og stein.

- Inntaksdam Vetlevatn og hånddreven tilførselstunnel med fordelingsanlegg på Lilletopp. Inntaksdam Vetlevatn er fredet.
- Rørgata. 730 meter lang rørtrasé. Rørgata er fredet.
- Kraftstasjonen i Tyssedal, Tyssø I, Drift fra 1908. Kraftanlegget er fredet i 2000. Arkitekt ved første byggetrinn var Thorvald Astrup. Kraftanlegget fremviser ulike stilarter som klassisisme og jugendstil.
- Andre spor fra anleggstiden og teknisk-industrielle installasjoner fra tidlig 1900-tall som ennå ikke er registrert og dokumentert.

4.2.18 Tyssedal som industriby

Tyssedal som bymiljø representerer mange ulike stilarter byggmessig, som klassisisme, empire, senempire, sveitserstil, dragestil og jugendstil, og samtidig eksisterer bomiljøer preget av husbankregler og "gjenreisning".

Tyssedal er et oversiktlig bysamfunn hvor den historiske utviklingen er lett lesbar i de fysiske omgivelsene.

Tveitahaugen, anlagt etter engelsk hagebymodell, har vært gjenstand for prosjekter som har hatt som formål å oppgradere og verne om området, som er regulert til spesialområde vern (omsynssone). Et arkitektfirma har utarbeidet anbefalinger for vern og vedlikehold, men disse retningslinjene er ikke juridisk bindende. Det har i senere år vært flere tilfeller av ulovlige endringer/tilbygg, og avfall og dårlig vedlikehold har undergravd verdien av Tveitahaugen. Dette er en sak andre avdelinger enn kulturminnevern må ta seg av (ulovlighetsoppfølging, utarbeidelse av nye planbestemmelser) men som kulturminnevern kan hjelpe til med.

Fra Tveitahaugen. Foto Harald Hognerud, 2012

4.2.19 Odda smelteverk

Fredningsvedtaket fra Riksantikvaren datert 31.03.2011 freder følgende bygg og anlegg etter kulturminneloven:

Byggnr.	Betegnelse
5	Kalksteinssilo på importkai, østlige halvdel
12	Vernebru over Tyssedalsvegen
13	Taubanebukker, inkl. spill- og taubanehus på importkaia
26	Smie, rør- og motorverksted
54/55/56	Råstofflager kalk/koks (Skalltaket) inkl. knuse- og omlastningsstasjoner
70	Trefaseovn 3 med ovnshus, inkl. 4 tappemaskiner
100	Lindehuset
105	Lagerhus cyan med 2 traverskraner
106	Ovnshus II og III med ovner og 1 traverskran
107	Kjølehus cyan
108	Papirlager cyan
109	Cyanamidknuser
113	Råcyanamidsilo
123	Spiserom og tilbygg

Odda smelteverk drev en storstilt produksjon av blant annet karbid, cyanamid og dicyanamid, og dekker et areal som er like stort som resten av sentrum. Mange bygninger i området ble fredet i 2011, mens andre er vernet (eksteriør). Mange av bygningene er blitt satt i stand, og det har skjedd mye på Smelteverkstomta: Ikke mindre enn 30 bedrifter holder nå til i området. Dette synliggjøres av et skilt foran Lindehuset.

Det er ikke blitt utarbeidet noen liste over verneverdig inventar på Smelteverkstomta. Blant viktige kulturminner som burde få en vernestatus kan vi nevne Nautilus, lokomotivet som ble brukt til å frakte gods i industriområdet og som nå står parkert i Smia. Den bærer vitne om aktiviteten på Smelteverkstomta og er en viktig del av produksjonslinjen. Både innbyggere og lokalpressen har nylig vist interesse for Nautilus, og det kan være aktuelt å få den installert på et egnet sted i Odda. Nautilus ble kjøpt av kommunen for ca. 10 år siden.

Flere bygninger er blitt satt i stand i de siste årene: Hovedlageret, Sindark, Viking-bygget, deler av Cyanamiden og Mikkelsen-bygget. Kulturminnefondet har gitt tilsagn til midler til istandsettelse av vinduene på Dunkelageret. Smia er tatt i bruk, og taket blir nå satt i stand. Lyssetting er i ferd med å bli installert.

Reguleringsplanen for Odda Smelteverk er i skrivende stund ved å bli vedtatt politisk, og den inkluderer planbestemmelser for arkitektonisk utforming. Disse bestemmelsene gir detaljerte og restriktive rammer for endringer, nybygg og gatemiljø, og er således et eksempel til etterfølgelse.

4.2.20 UNESCO-status og veien videre

Rjukan og Notodden har fått UNESCO-status, mens Odda ble satt på vent i denne omgangen på grunn av konflikten rundt fredningsprosessen. Slik situasjonen er i dag er det usikkert om søknaden vil gjenopptas.

Det har skjedd mye på Smelteverkstomta i senere år, men store utfordringer gjenstår. På tross av oppgradering av mange bygninger og grøntarealer gir de store bygningene som Ovn 3 et inntrykk av forfall, med avrevne og avskallede blikkplater. Store arealer er opptatt av bygninger som det vil være svært vanskelig å ta i bruk, for eksempel Cyanamiden med over 300 store Frank Caro-ovner byr på store utfordringer. Lindehuset er en flott bygning, men på grunn av fredning er det svært dyrt å sette den i stand.

I 2015 fikk kommunen beskjed om at den kunne søke om midler fra Riksantikvaren. Imidlertid fikk kommunen bare 740 000 kroner til strakstiltak for å stanse forfall.

Taket på Lindehuset er blitt tettet, og sikring av Importkaia blir gjennomført. Lyssetting av flere områder på Smelteverkstomta er også i ferd med å bli ferdigstilt, etter at man har ventet ca. 1 år på armatur og optikk.

I A. L. Høyers rapport fra 2011, «Odda smelteverk, tilstandsanalyse og kalkulasjon» beregnet man en kostnad til sikring av fredete bygg på i underkant av 21 millioner kroner. Mye tyder på at beløpet er ca. 5 ganger høyere. Bare istandsettelse og isolasjon av Lindehuset vil ifølge kalkyler koste ca. 21 millioner.

Det er et uttrykt ønske fra kommunens side å oppgradere området, blant annet ved å male Ovn 3 eller skifte de skadete platene, og å kunne fjerne kull fra siloene på Importkaia, men dette er ikke mulig uten tillatelse fra fylkeskonservator, som har vist seg lite fleksibel.

Tiltak og undersøkelser gjennomført underveis i planarbeidet

Kommunen har lagt mye arbeid i utviklingen av Smelteverkstomta og vern av de fredete og vernede bygningene i området, i samarbeide med planavdelingen, vernemyndig-heter, bedrifter og andre aktører.

Samtidig bør det understrekes at Odda Smelteverk og Tyssedal kanskje er de områdene som har vært prioritert høyest i kommunen, og de områdene der arbeidet med fredning, vernestatus, studier av historie og bygninger er blitt utført på mest grundig vis. Man har derfor valgt å bruke tid og ressurser også på andre kulturminner, også med tanke på medvirkning.

Det er tydelig at svært få i Odda ønsker en ny diskusjon rundt Smelteverket, men dette området er en altfor stor utfordring for en så liten kommune som Odda, og regionale og nasjonale myndigheter bør kanskje vurdere konsekvensene av fredningen for samfunnet i kommunen på en mer realistisk måte, og gi et mer konkret og konstruktivt bidrag til utvikling og istandsettelse. Uten et slikt bidrag er det begrenset hva en kommunal kulturminnerådsgiver kan utrette på dette området.

4.2.21 Kulturminner i Skare

Skare har mange viktige kulturminner. Her er flotte broer som Steinaberg bru og rester etter flere broer som er flere hundre år gamle, kulturlandskap som Jøsendal og Låte og området rundt Reinsnosvatnet og Ljosavatnet. Dette området er også innfallsport til Hardangervidda Nasjonalpark. Her finnes blant annet fangstgraver, en bautastein som fremdeles står der den ble satt opp, gamle ferdaveger og et kleberstensbrudd, og ikke minst Nosastølen.

Kulturminner i Skare er ikke blitt tilstrekkelig kartlagt og prioritert av kommunen, på tross av oppfordringer fra fylkeskonservator. Manglende registreringer har blant annet ført til at en steinbro fra 1780, som var i bruk på 50-tallet, er gått tapt. Avbøtende tiltak bør iverksettes.

Bautasteinen ved Foss innenfor Reinsnos. Ett av mange viktige kulturminner i området.

Skare har et aktivt lokalsamfunn. Blant annet har Skare ungdomslag satt i stand Nosastølen på 90-tallet.

Sommeren 2016 har vi befart gamle veier og kulturminner i Skare-området og kontaktet lokalkjente. Innbyggerne i Skare har gjennomført flere tiltak på frivillig basis, og mange er engasjerte og interesserte i kulturminner. Lokale kulturminneinteresserte har kommet med mange råd og forslag om tiltak i området, blant annet: skjøtsel og skilting av gamlevegen til Jøsandal, bygdeborgen, jettegrytene, kleberstensbruddet, tilrettelegging av stien ned ved siden av Låtefoss. Det var fokus på nærområder i Skare, som var egnet til korte turer. Byantikvar har befart stien fra Låte ned langs Låtefoss og stien ved jettegrytene. Disse stiene kan tilrettelegges for bruk.

Et tiltak som kan være relevant i denne sammenhengen er istandsettelse av Nosastølen, som er igangsatt. Innbyggerne i Skare har gitt uttrykk for et ønske om oppgradering av gamlevegen til Jøsandal, som er lett tilgjengelig også for funksjonshemmede. Et annet er arkeologiske undersøkelser i området Foss og Ljosavatnet. Fylkeskonservator er blitt kontaktet i denne sammenheng.

4.2.22 Kirkebygg i kommunen

Byantikvar har ikke hatt anledning til å arbeide med kirkene, med unntak av noe dialog med Riksantikvaren angående skader på Røldal stavkirke. Stavkirken er blitt satt i stand som del av Riksantikvarens landsdekkende program, med sprinkling, takreparasjon m.m. Denne delen av kulturminneplanen er derfor ikke revidert, og gjenstår slik den var i forrige plan.

Vedtatt målform i egennavnet på kirkene våre er som angitt i titlene i det følgende.

Odda kyrkje ble vigslet i 1870, samme år som den gamle steinkirka ble revet. Den nye kirka ble plassert på nærliggende tomt sør for den daværende kirkegårds-muren.

Den nye kirka i Odda ble en langskipskirke av typen som var vanlig på 1860-1870-årene, tredelt, med kor, skip og våpenhus med tårn over. Mønsteret for Odda kyrkje er kirka i Øystese, som ble bygd i 1868. Samme arkitekt som i Øystese ble brukt i Odda, C. Erichsen. Byggmester for Odda kyrkje var Askjel Aase.

Berjaflot gravkapell ble vigslet til kirkelig bruk i 1930. Bygningen har den gamle steinkirka i Odda som mønster, og er i gotisk stil med spissbuede vinduer. Arkitekten var Torgeir Alvsaker.

Røldal stavkirke. Foto av Harald Hognerud, 2015

Røldal stavkyrkje er fra ca. 1250, og er automatisk fredet. Kirka er med i Riksantikvarens stavkirkeprogram, som løper ut 2015.

Denne kirka har vært lovekirke, med mange gaver og rikt inventar. En rekke gjenstander fra kirka er å finne i Bergen museum, deriblant tre større treskulpturer (se kapitlet «Kulturminner i Røldal»).

Skare kyrkje (Skare kapellkyrkje) er en listeført tømmerkirke vigslet i 1926. Kirkebygget er tjæret på utsiden, og lutet innvendig. En interessant vri ved denne kirka er at den er plassert nord-sør i landskapet, og ikke i øst-vestlig retning som er tradisjonen.

Rundskriv T-3/2000 om *Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser* viser til spesifikke regler som gjelder for listeførte kirker, og for arealet innenfor 60-meterssonen i spredtbygd område. Fellesrådene må innrapportere alle planlagte tiltak etter plan- og bygningsloven nærmere kirka enn 300 meter i spredtbygd område til biskop og fylkeskommune.

Tyssedal kirke (Tyssedal kapellkirke) ble vigslet i 1965. Arkitekten var Axel Fronth. Kirka ble bygget etter modell av et kapell som samme arkitekt hadde fått bygget i Haugesund.

Ett av de mest fotograferte stedene i Oddadalen.

4.2.23 Oddadalen

Oddadalen med Sandvin, Hildal, Grønsdal (denne nevnes også under Skare) og områdene mellom disse stedene er blant de mest karakteristiske kulturlandskapene i kommunen. Låtefoss er en viktig attraksjon, men hele dalen byr på dramatiske og skiftende landskap.

Dette området bør vernes om med spesielle planbestemmelser eller omsynssoner. Løene som ligner nedfallssteinene til forveksling, fossene, Sandvin som er en av de eldste gårdene i kommunen, steinbroene og husene på Hildal bidrar alle til en unik opplevelse som må bevares. Verdien av Oddadalen er godt utredet i Vegvesenets konsekvensanalyse.

Steinbroen i Grønsdal er blitt satt i stand etter skader som følge av flommen i 2014. Det har vært mulig å samle inn penger og sette i stand denne broen, og dette har skapt mye god omtale i medier, både i lokalpressen og i NRK og nasjonale fagblader. Et seminar om tørrmuring trakk fagpersoner fra hele Sør-Norge.

Broen i Grønsdal er den viktigste og mest autentiske steinbroene i Odda. Den er unik fordi den ble overflødig kort tid etter at den ble bygget, da veien gjennom Oddadalen ble bygget. Den har derfor sluppet unna endringer som asfaltering og sementering.

4.2.24 Veganlegg fredet av Statens Vegvesen

Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner ble utgitt av Statens vegvesen i 2002. Over 1 000 vegminner ble registrert og kartlagt, og 97 veghistoriske miljøer og 173 enkeltobjekter ble tatt med i verneplanen.

Verneplanen inneholder vegminner i Norge fra 1537 til 1999 som har vært i statens eie eller bruk. I tillegg til veger og bruer er også enkelte av vegvesenets egne maskiner, utstyr og bygningsanlegg med i verneplanen.

Verneplanen er blitt fulgt opp av flere fredningsvedtak.

I Odda kommune har vi følgende fredninger med grunnlag i verneplanen:

* Røldal vegmiljø (Odda, Hordaland)

* Haukelifjell vegmiljø (Odda, Hordaland og Vinje, Telemark)

I 2007 kom fredningsvedtak over 19 veghistoriske bygninger i Norge.

I Hordaland var følgende bygg utpekt:

* Brakker i Nupshadlane og Dyrskar.

Den gamle ridedstien i Tokheimslia er det ikke utført registreringer på.

For pilegrimsveger, se kapittel 6.2.7.

4.2.25 Almannavegen og gamle ferdaveger

Buskerud fylkeskommune har fredet flere traseer av Almannavegen i Røldal. Mye tyder på at disse traseene er blitt tegnet inn på grunnlag av kart, uten at man har synfart områdene, og store deler av områdene som er tegnet inn på kartet er forsvunnet, enten fordi de er bygget ned, eller fordi nyere veier er blitt bygget ut langs samme trase, eller fordi de ligger på dyrket mark som er blitt pløyd i flere hundre år. Dette er uheldig fordi det skaper usikkerhet rundt fredningen, også av de delene av Almannavegen som fremdeles eksisterer og som er godt synlige.

I løp av sommeren 2016 har vi synfart disse vegene, og kartlagt og dokumentert med foto hvilke som er intakte og hvilke som er tapt. En arkeolog hos fylkeskommunen har vært med på synfaring av området, og har fått oversendt rapporter og fotografier. Vi håper derfor at fredning blir bekreftet der anleggene er bevart, og fjernet der det ikke har noen hensikt å frede dem fordi de er forsvunnet. Dokumentasjon (rapporter og foto) ligger i G: kulturminneplan – veiregistrering. Arbeidet bør fortsettes i samarbeid med fylkeskonservator.

Almannavegen ovenfor Kalvatræet. Her bør det settes opp en infotavle om Almannavegen

4.2.26 Bruer, steinhoggerarbeid og tørrmuring

- Brua over Låtefoss.

Brua med seks hvelv stod ferdig i 1855, men ble ombygd og utvidet hundre år senere, av Veivesenet.

- Steinaberg bru. Ikke tørrmurt.

- Kvelvingsbrua over Litlelva i Grønsdal.

Ifølge SEFRAK-registreringer fra 1982 ble broen bygget i 1844. Et foto av Knudsen fra 1860-tallet bekrefter at den sto ferdig på det tidspunktet.

- Broen på Jordal

Fra 1909 ca, opprinnelig tørrmurt men påbygd med betong. I dag skamfært av plastkapselen installert av Odda Energi.

- Gangbroen over Vasstun

Bygget i 1892. Lignende broer andre steder i landet er fredet, broen bør settes i stand og defineres som kommunalt verneverdig.

- Rester etter eldre broer i stein og tre

Det sto flere tørrmurte broer over ferdaveger i Skare, som Olav Fagerbakke har kartlagt. Flere av dem ble bygget sent på 1700-tallet. De var ikke hvelvbroer (disse kom først på midten av 1800-tallet da jernbaneutbyggingen førte til at man lærte å bygge hvelvbroer) men bestod av brohoder i stein med plankebro i midten. Det har ikke vært mulig å finne noen gjenstående broer av denne typen etter at broen på tomten der kommunen bygger ny barnehage i Skare ble ødelagt. Denne var i bruk tidlig på 1950-tallet.

- Tørrmuring

Tørrmuring er en viktig tradisjon i Hardanger. Folk har siden tidenes morgen måttet rydde beitemark og jorder for stein, og det har vært nødvendig å sikre veier opp lier og bratte fjellsider for å få folk og husdyr opp til stølene. Vi finner trapper (fra Strand til Fossasete, fra Sandvin til Lauvås, og mange andre), steingarder, veier med støttemurer, terrassering av bratte jorder, for ikke å nevne grunnmurer, steinbuer og stier med heller.

Tørrmuring er en levende tradisjon, og vi har svært dyktige tørrmurere i Hardanger. Vi kan nevne Nils Frøyenes og Kjetil Lofthus, men det er mange andre. I dag bygger Veivesenet mange støttemurer med tørrmur. Det er ikke bare et spørsmål om estetikk: Tørrmuring tåler frost og er bedre egnet til norsk klima enn betong. Det er naturligvis enklere å mure i dag, med gravemaskin og vinkelsliper, enn det var for 100 år siden, men mye av det samme utstyret brukes ennå, som for eksempel verktøy for å splitte stein.

I dag brukes ofte Sherpaer når det er nødvendig å reparere tørrmurte trapper i terrenget, og for andre jobber. Det er ikke noe i veien for dette, men man bør vurdere om ikke lokal tradisjon bør holdes i live ved å gi flere oppdrag til lokale tørrmurere, som er like dyktige.

Det kan nevnes at tørrmurerseminaret som ble holdt i januar 2016 ble en publikumssuksess, det kom deltakere fra Hardanger, Hordaland og hele Sør-Norge og seminaret fikk svært gode tilbakemeldinger både fra deltakere og fra pressen. Det er tydeligvis stor interesse for dette faget, og det kan være en god ide å følge opp med flere initiativer.

4.2.27 Helletak og heller

Helletak, heller på gulv, stier og på bakken rundt hus og til andre formål er et viktig element i det lokale kulturlandskapet. Denne tradisjonen er ikke like levende som tørrmuringen, fordi det er få

fagmenn som kan splitte skifer. Skiferbruddet på Sollesnes, ett av de eldste i landet, selger større stein og ikke heller. Det er enklere å kjøpe heller fra andre områder.

Det er viktig å bevare de gamle hellene, og ta dem i bruk på nye tak hvis de må tas ned. I noen byer i Norge er skifertak obligatorisk i visse bydeler. Det kan se vanskelig ut å få igjennom en liknende bestemmelse i Odda, men det bør vurderes å fremme bruk og gjenbruk av heller gjennom formidling, bidrag av forskjellige typer og lignende. Kulturminnefondet har gitt midler til helletak, også i Odda.

4.2.28 Minnesmerker

I Odda kommune har vi en rekke minnesmerker over kjente personer, over falne i annen verdenskrig m.m. Pr. i dag foreligger det ikke en samlet oversikt over minnesmerker, men noen viktige minnesmerker oppsummeres i vedlegg F.

Det finnes mange flere. Vi foreslår en gjennomgang av minnesmerker, med utforming av en oversikt over tilstand og ansvarsforhold/eierskap.

4.2.29 II verdenskrig 2015

2015 var året for 75-års jubileum etter frigjøringen. I den anledning prioriterte Riksantikvaren krigsminner. I denne sammenheng har vi kartlagt noen viktige minnesmerker og kulturminner:

- Kanonen i Skare (registrert i Askeladden og på Kulturminnesøk.no)
- Sperredammen i Tyssedal
- Bunkers på Ragde (registrert i Askeladden og på Kulturminnesøk.no)
- Bunkers over Stana
- Tilfluktsrommet i Tyssedal

Informasjon om disse, med foto og annen dokumentasjon, er å finne på G: kulturminner – RegistreringKulturminner – annenverdenskrig.

Dette er bare et utvalg av kulturminnene fra annen verdenskrig som er å finne i Odda. Vidar Våde har skrevet en artikkel om kulturminner etter II. Verdenskrig, som ligger i G: kulturminneplan – RegistreringKulturminner – AnnenVerdenskrig.

4.2.30 Kleberstensbruddene på Digranes og i Skare

Kleberstensbruddet på Digranes er registrert i Askeladden men ikke skiltet. Olav Kolltveit forteller om historien. Dette kan bli et turmål.

Kleberstensbruddet i Skare er blitt skiltet av frivillige i Skare, men infotavle bør utarbeides av kommunen også for dette kulturminnet.

4.2.31 Immateriell kulturarv

Immateriell kulturarv er tradisjoner, historier, dialekter og lokale uttrykk og fortellinger. Det er et vidt begrep som omfatter mange felt som ikke er direkte tilknyttet kulturminnevern, som folkemusikk, litteratur og mye annet. I forbindelse med kulturminnevern er det først og fremst alt som gjelder de fysiske kulturminnene, som håndverk og kunnskap om hvordan man utfører arbeid og ikke minst hva ting brukes til, som er relevant. For eksempel inneholder heftet «Støler og stølsdrift» av S. Aksnes og andre mye informasjon om redskapene som ble brukt på stølene, og hvordan støler ble driftet. Det er viktig at tradisjonshåndverk holdes i live, og at kunnskap bevares for ettertiden.

I Odda har vi en levende immateriell kulturarv i form av håndverk (tørrmuring, byggeskikk, kunnskap om gamle byggemetoder) mens for eksempel neversanking er noe mange husker, men som få praktiserer i dag. Mange byggmestere mestrer kunsten å legge heller, men det er ikke mange igjen som vet hvordan man splitter skifer for å lage heller. Det finnes fagfolk andre steder i landet som holder kurs i neversanking og legging og som er dyktige på å splitte skifer, og det kan være en god ide å organisere kurs i samarbeid med fagfolk, både fra regionen og fra andre landsdeler.

Det er også viktig å samle informasjon og håndverk og tradisjoner og gjøre denne kunnskapen tilgjengelig, enten på nett eller i form av publikasjoner.

4.3 Problemstillinger identifisert underveis i planarbeidet

- Ragde gård har vært gjenstand for et alvorlig angrep av stripet borebille. Midler ble innhentet fra Kulturminnefondet og Stiftelsen UNI, og tre bygninger ble behandlet sommeren 2016, blant annet smia som er en av de eldste bygningene i Odda sentrum. Problemet er imidlertid sannsynligvis mye mer utbredt. Klimaendringer har ført til bedre levekår for skadedyr, og gamle trehus er spesielt utsatt. Det er viktig at innbyggerne får informasjon om hvordan de kan oppdage skadedyrsangrep, og hvordan de kan søke om midler til å bekjempe dem. Problemet kan lett eskalere hvis det ikke tas tak i.

- Parkering ved kvekerminnet i Røldal og skilting til dette har vært et tema i en årrekke i Odda kommune. Kvekerminnet ligger på privat grunn, og det foreligger avtale med grunneier om tilkomst til minnet, men det kan ikke skiltes til kvekerminnet før det foreligger offentlig parkeringsplass ved vei. Kvekerminnet har behov for bedre skjøtsel.

- Røldal bygdemuseum er i dårlig forfatning, med lekkasjer. Boksamlingen er markspist og vil gå tapt hvis den ikke ivaretas. Kledning av Rabbastova er rått. De to lagrede bygningene har ligget så lenge at det er usikkert om de kan gjenreises. Det kan være mer hensiktsmessig å finne en måte å ta de eksisterende (stående) bygningene i bruk, slik at de blir varmet opp om vinteren og tatt bedre vare på enn i dag.

5 Planforslaget

5.1 Prioriterte kulturminner som er eller forslås regulert til bevaring

Odda kommune har pr. i dag to hensynssoner (spesialområder vern eller omsynssoner): Deler av den eldre trebebyggelsen i Odda sentrum (Tjoadalen og Krenkesflot samt de tre arbeiderboligene i Folgefonngata) som er regulert til spesialområdet bevaring, og Tveitahaugen hageby i Tyssedal. Ingen av disse to områdene har juridisk bindende planbestemmelser som er detaljerte nok til faktisk å garantere vern av bygningene, og det er ingen mangel på både lovlige og ulovlige tiltak som er lite hensiktsmessige. Planbestemmelser for disse områdene, som ivaretar verneinteressene, bør prioriteres.

Nye omsynssoner er blitt foreslått for Røldal i forbindelse med den nye arealplanen for Røldal sentrum.

5.2 Utvalgte tema, epoker, områder

Det er behov for en gjennomgang av hele kommunen med tanke på kulturlandskap og regulering av flere omsynssoner. Odda kommune er en stadig viktigere turistattraksjon, og disse turistene kommer ikke minst for å se landskap og kulturlandskap. Det er derfor også av økonomisk betydning å ta vare på egenart og arkitektur. Generelle planbestemmelser, samt spesifikke planbestemmelser for mindre områder, som gir klare og detaljerte bestemmelser for arkitektonisk utforming vil kunne gjøre det mulig for byggesaksbehandlere å styre utviklingen av bygningsmassen i en god og bærekraftig retning.

For å kunne identifisere bygninger og kulturlandskap som bør bevares, områder som bør reguleres som hensynssoner og områder der det er mulig å være mer fleksible, gis en oversikt over typiske områder og perioder. Det er bygninger og områder som er spesielt representative som bør bevares. Her må en vurdere kontekst, sjeldenhet, alder, beliggenhet i naturen, historie og andre immaterielle verdier (fortellinger, sagn, tradisjoner, litteratur, kuriositeter osv.), estetiske forhold, tilgjengelighet og andre forhold. Selv om fagkunnskap og spisskompetanse er nyttig, er det ofte ganske åpenlyst hvilke områder som er viktige for innbyggerne og hvilke som er spesielt interessante med hensyn til estetikk, kulturlandskap osv. Verneverdien av bygninger og andre kulturminner i disse typiske områdene vurderes på grunnlag av kriteriene i kapittel 5.4.

5.3 Typiske kulturlandskap eller særegne områder i Odda – hovedkategorier

Vi kan identifisere noen hovedkategorier for områder i Odda:

- Industribyen (Odda og Tyssedal)
- Fjordlandskapet med gårder og frukt dyrking, men også naust og lier
- Fjelldalene i Hardanger med gårder, fosser, broer, bratte fjellsider
- Fjelldalene sør for Seljestadjuvet (Røldal og mot Suldal)
- Stølene i liene og fjelldalene, og høyløer og florer
- Fjellet med steinbuer brukt til jakt, geite og noen ganger stølsdrift
- Hyttefelt

Fotografier av eksempler på slike områder er å finne i G: - kultur – kulturminneplan – typeområder.

Noen særegne og verneverdige bygningstyper er å finne i flere av disse områdene, blant annet:

- Kvernhus
- Lemstover
- Røykstover
- Årestover
- Sveitservillaer
- Tørkestover
- Kvernhus
- Eldhus
- Smier
- Stabbur
- Løer av forskjellige slag
- Steinbuer, steingarder, steinbroer, terrasser
- Og andre eksempler på lokal byggeskikk

Fra Odda sentrum: Jugendstil

5.3.1 Industribyen (Odda og Tyssedal)

Historien om Odda og Tyssedal er godt kjent og oppsummert i blant annet Olav Kolltveits bygdebøker, stedsanalyser og informasjonsmateriale utarbeidet av blant annet NVIM. Med hensyn til byutvikling og arkitektur kan vi i et nøtteskall beskrive Odda og Tyssedal som et tettsted og et landbruksområde som ble «oppdaget», først av turister og deretter av industriutviklere. Det er få spor etter turismen i dag. Det som kjennetegner Odda er et sentrum som har vokst opp som en tett småby, planlagt langs eksisterende landeveier men som har tett, bymessig karakter og mange flotte bygninger i Jugendstil, samt en eldre del i sentrum (Eitrheimsvegen), og nyere bygninger fra 50-tallet. Tyssedal er en tidligere bygd som har blitt et lite samfunn der det meste dreide seg om fabrikk og kraftverket, og der det meste er blitt bygget ut av fabrikk: industribygninger, arbeiderboliger og skoler, fritidshus, en kirke, et hotell og andre fasiliteter. Odda har fått noen bygninger på 70- og 80-tallet, men er fremdeles preget av den første industriutbyggingen og boligene som ble bygget i etterkrigsårene.

Bygningstypene som er mest representative er:

- Trehusene fra 1800-tallet i sentrum
- Bygningene i Jugendstil
- Industribygningene i tegl på Smelteverkstomta
- Industribygningene i betong på Smelteverkstomta
- Boliger og andre bygninger fra 50-tallet

Hva byplanlegging angår, er tettheten og den bymessige utformingen av gater og plasser et viktig karaktertrekk som bør bevares. Et annet viktig trekk, som forteller mye om industri og produksjon, er de fargerike husene. Hus kunne ikke males hvite, og dette har ført til en by i alle regnbuens farger.

5.3.2 Fjordlandskapet med gårder og frukt dyrking, men også naust og lier

De eldste spor etter gårdsaktivitet i Odda er fra yngre steinalder – 2.000 år f.Kr. Gårdene Sandvin, Tokheim, Eitrheim og Freim er de eldste med fast bosetting. Bøndene levde av fedrift, åkerbruk, skogbruk, jakt og fiske.

Landskapet bærer preg av jordskiftet, men her er likevel noen tun igjen. Det finnes fortsatt noen lemstover og røykstover, mange sveitserhus fra 1800-tallet, og eldre fjøs, uthus og naust.

Tun, naust, heller, sveitservillaer og fruktdyrking: Agatunet. Foto H. Hognerud

Hardangerfjorden har et mikroklima som gjør området spesielt godt egnet til fruktdyrking, og her har man dyrket epler siden Middelalderen. Frukthagene bidrar til å skape det unike kulturlandskapet i Hardanger.

Et annet karakteristisk trekk er alle de murte terrassene, veiene, steingardene og steinurene. Egne bestemmelser bør utformes for å garantere at særegenheten ved dette kulturlandskapet bevares.

- Frukthager
- Eldre naust
- Tun (nye bygninger bør tilpasses tunstruktur)
- Steinbuer, steingarder, steinbroer, terrasser

5.3.3 Fjelldalene i Hardanger med gårder, fosser, broer, bratte fjellsider

Fjelldalene har mange likhetstrekk med fjordlandskapet, men her er naturen mer dramatisk. Spesielt Oddadalen er svært verdifull, med bratte fjellsider og fosser, og en flat dalbunn der det noen ganger er vanskelig å skjelne mellom store stein som har falt ned fra fjellet og grå umalte høyløer. Sandvin bør prioriteres, og er en av de eldste gårdene i kommunen. Dalen over Skare inn mot Reinsnos har også et unikt kulturlandskap, og her bør særegenhet bevares.

Karakteristiske elementer som bør bevares:

- Store stein med spesiell utforming, spesielt på flate dalbunner
- Gårdstun
- Taubaner og løpestrenger (der de er i bruk/på plass, de som ligger på bakken bør fjernes for å forebygge ulykker)

Taubanen ved Foss over Strand gård

5.3.4 Fjelldalene sør for Seljestadjuvet (Røldal og mot Suldal)

Røldal og området mot Suldal har en annen karakter enn fjordbygdene. Røldalsfjellet har lenge dannet en barriere, og disse områdene har tettere bånd mot både Telemark og Rogaland enn områdene nord for Skare. Bygninger som Urastovo i Røldal og Kalvatræet litteraturhus er bittesmå boliger med fjøs i kjeller som forteller om mangel på tre, og om små kår. Her er grindaløer bygget av utilhogde trestammer, som er hensiktsmessige i det tørrere klimaet. Det er viktig å identifisere egenarten i dette området og ta vare på gode eksempler på den lokale byggeskikken. Røldal sentrum har tapt mye av denne egenarten, men det står noen gårder igjen som bør bevares. Den eldste gården på Selland mot Suldal er kanskje en av de mest verneverdige. Steinbruene er også viktige å verne om.

Karakteristiske elementer som bør bevares:

- Bygdetun og tun
- Løer, spesielt grindaløer
- Små stover og plasser (Urastovo, Lia, og lignende bygninger)

Røldal: typisk løe

5.3.5 Stølene i liene og fjelldalene, og høyløer

Gårdene nede i dalene i hele Odda – langs fjorden og på begge sider av Seljestadjuvet – hadde lite beitemark, og budskapen måtte ut på beite opp i lia og innover i fjellet så snart som mulig om våren, og ble ikke drevet ned til gården før i oktober. Mange gårder hadde flere støler, i form av sel som ofte sto på stølstun der flere gårder hadde egne sel. Men det finnes også mange støler med bare ett eller to sel. Fremdeles er mange stølsområder delt mellom flere gårder. De fleste stølene som er blitt kartlagt består av en liten bygning med skut, noen ganger med fjøs i kjelleren, noen ganger står det også en steinbu, og noen har fjøs eller flor. Fjøsene kan være helt i tre, eller med vegger i tørrmur kombinert med tre. Grunnmurer er som regel tørrmurte, selv om det finnes betong her og der. Noen seler består av steinbuer, som Nosastølen, som er en av de eldste og mest interessante av stølene. Bestemmelser for bevaring og nybygg på støler er utarbeidet av Hardanger Folkemuseum i 2012 og gjengis i denne planen, i punkt 4.2.9.

Støler er ikke bare viktige som minner om en svunnen tid. De har spilt, og spiller fremdeles, en viktig rolle for kulturlandskapet fordi husdyrene beitet. I dag er mange områder gjengrodd. De stølene som ennå er i bruk til beite eller melkeproduksjon er derfor svært verdifulle. Det er viktig at støler bevares som støler, eller med andre ord fungerende driftsbygninger, og ikke som museumsgjenstander, også med tanke på en mulig fremtidig drift. Stort sett er inntrykket at eierne av støler respekterer stølenes egenart, og at de lar gamle tufter ligge. Det er viktig å formidle betydningen av dette.

Det står mange små høyløer rundt i landskapet. Disse er verdifulle, men det er vanskelig å forestille seg fremtidig bruk. Man bør vurdere muligheten av å flytte dem og ta dem i bruk i områder der de kan brukes, for eksempel som rasteplasser, vedskjul eller annet.

Bøndene hadde ofte støler langt fra gården – for eksempel tok bønder fra Åkrafjorden budskapen over Skare til fjells – og stølene følger samme byggeskikk i hele kommunen.

Steinbu i Røldal. Foto av Åge Arne Steiro

5.3.6 Fjellet over tregrensen - steinbuer

Steinbuer finnes i hele Odda, både ved fjorden, i dalene, i liene og på fjellet. Steinbuer der bare taket er i tre, mens veggene er murt helt opp til gavlen, er mest vanlige på fjellet der det var lite tre. Slike

steinbuer ble brukt av veifarende, jegere og gjetere, og som støler. De er å finne langs stier og ferdaveger, på steder med vilt og med beite. Noen er svært gamle, men slike steinbuer ble bygget også på 1800-tallet. De bør settes i stand på antikvarisk korrekt vis, men det er viktig å huske at de var foret innvendig, med leire, kalk, noen ganger med planker, og at de gir lite ly hvis de ikke tettes til. Hardangervidda

Spor av fangst, ferdsel og bosetning, som:

- steinbuer og rester etter dem (tufter, steingarder)
- Heller
- Dyregraver (fangst) m.m. (slike er automatisk fredet)

5.3.7 Hytter og hyttefelt

Mange hyttefelt har egne bestemmelser, og det er mange hyttefelt i Odda som er godt tilpasset eksisterende bebyggelse og naturen. Det er viktig å bevare kulturlandskapet og naturen, og det er derfor hensiktsmessig å bygge tette hyttefelt med bygninger som ikke dominerer i landskapet. Dette har ikke alltid vært tilfelle, og det er ingen mangel på områder med spredt hyttebebyggelse, store områder dekket av veier og parkeringsplasser, og en kreativ men lite harmonisk blanding av stiler, farger og materialer. Generelle bestemmelser for hyttefelt, som gjelder i områder der ingen spesielle bestemmelser er utarbeidet, kunne bidra til en mer bærekraftig og harmonisk utbygging.

5.4 Verdisetting og verdivekting

Det er nødvendig å prioritere noen kulturminner, kulturlandskaper og miljøer over andre. Vi kan ikke ta vare på alt. Men kriteriene for hvilke som skal bevares kan ikke alltid være basert på lister over registrerte kulturminner eller vernestatuser det viktig å ta vare på? Faste kulturminner fra før 1537, og stående bygninger fra før 1649 er automatisk fredet. Når det gjelder hva som bør defineres som kommunalt verneverdige eller vernet etter plan- og bygningsloven, må vi basere valget på noen faglige vurderinger.

Her kommer paragraf 19-3 i byggesaksforskriften til Plan- og Bygningsloven til hjelp. Den fastslår at: «Følgende bygninger som etter plan- og bygningsloven er gitt bevaringsstatus, er å anse som bevaringsverdig etter denne forskrift:

- Bygninger i område regulert til spesialområde for bevaring etter plan- og bygningsloven (1985) § 25 første ledd nr. 6
- Bygninger som etter plan- og bygningsloven § 12-6, jf § 11-8 annet ledd bokstav c ligger innenfor hensynssone for bevaring av kulturmiljø;
- Bygninger etter § 12-7 nr. 6 som omfattes av reguleringsbestemmelser som sikrer verneverdiene, og
- bygninger etter § 12-5 annet ledd nr. 5 er bygninger som innenfor planformålet landbruk, natur og friluft (LNFR) er vist med underformål vern av kulturmiljø eller kulturminne.

Ved vurdering av om andre bygninger enn de som omfattes av første ledd er bevaringsverdige etter denne forskrift skal det legges vekt på bygningens

- a) representativitet
- b) autentisitet
- c) arkitektoniske verdi
- d) identitetsverdi
- e) sammenheng med kultur- eller naturmiljø.»

Det er med andre ord ikke nødvendig at en bygning eller et område har formell vernestatus av noen som helst art hvis bygningen eller konteksten møter visse krav.

Her er det nødvendig å utøve skjønn, eller rådføre med en fagperson hvis man ikke har den nødvendige kunnskapen eller er i tvil.

Hva betyr disse begrepene i praksis?

Representativitet betyr at en bygning eller et miljø er et godt eksempel på en kategori. En støl, en røykstove eller et tun kan være et så godt eksempel at det bør bevares. Urastovo i Røldal er representativ for husmannsplasser i området.

Autentisitet betyr at en bygning eller et miljø i stor grad er bevart slik det opprinnelig var. Det kan være snakk om materialer, fargebruk, originale vinduer og mye annet. Steinbrua i Grønsdal er spesielt autentisk fordi den fremdeles er tørrmurt, ikke er blitt forsterket med sement eller utvidet, og den har ikke asfaltbelegg. Broen over Låtefoss er nesten like gammel, men den ble utvidet og sementert på 1950-tallet og er således ikke like autentisk. Også Urastovo er et godt eksempel på autentisitet.

Urastovo i Røldal

Arkitektonisk verdi betyr at en bygning er tegnet av en dyktig arkitekt eller fagmann, som har utformet den slik at mange finner den vakker eller unik, eller slik at den er et godt eksempel på en stilart (her grenser vi mot representativitet). Portvaktbygningene på Smelteverkstomta er både eksempler på god arkitektur og på Jugendstil. Men en tradisjonell bygning kan også ha høy arkitektonisk verdi, selv om den ikke er «arkitekttegnet».

Identitetsverdi betyr at en bygning bidrar til et steds identitet. Det kan være snakk om lokal egenart, men også om bygninger som dominerer som landemerker eller bygninger og andre elementer som er

forbundet med historier, sagn og tradisjoner. Cyanamiden har identitetsverdi, men også Vikinghaug. Den ene forteller om industri, den andre om Oddas storhetstid som turistattraksjon. Hesteskulpturen i Almerkeparken har også identitetsverdi.

Sammenheng med kultur- eller naturmiljø betyr at en bygning er del av et kulturmiljø eller et landskap og at det bør bevares fordi det spiller en viktig rolle. Løene som står på flatene i Oddadalen er et eksempel – samspillet mellom disse løene og naturen er en viktig del av opplevelsen av dette området. Husene på Tveitahaugen danner en helhet som bør bevares, og det samme gjelder gågata i Odda og gårdene på Sandvin.

Med tanke på bærekraft bør vi også ta hensyn til to begrep, bruksverdi og økologi.

Bruk: Når bygninger og anlegg har bruksverdi, er det naturlig at de vil tas vare på. Dette er den enkleste og rimeligste måten å bevare på.

Økologi: Bruk av eksisterende bygninger og anlegg har langsiktige og positive effekter for miljøet. Vurderinger i dette kriteriet kan være faktorer som miljøbelastning (energiforbruk, forurensing og avfall) ved drift, vedlikehold, eller tilpassing/opprustning av eksisterende anlegg. Dette må veies opp mot miljøbelastninga ved å riva og bygge nytt.

5.5 Vernekategorier

Basert på disse verdivurderingene kan kulturminner og kulturmiljøer sikres enten ved fredning eller vern.

5.5.1 Fredning – nasjonal verneverdi

Alle faste kulturminner fra før 1537 og alle stående bygg og anlegg erklært eldre enn 1650 er automatisk freda etter Kulturminnelova. Nyere fredingsverdige bygg og anlegg kan sikres med vedtaksfredning i samsvar med Kulturminneloven. Lova fastsetter en rekke forbud og påbud i samband med fredning.

5.5.2 Verneverdige kulturminner og kulturmiljøer – lokal verneverdi

Det er kommunen som har ansvaret for lokale verneverdier. Kommunen kan gjøre dette på flere måter.

- Spesielt verdifulle områder kan reguleres til hensynssone.
- Lokaliteter og enkeltminner kan registreres som «kommunalt verneverdige» i Askeladden (Riksantikvarens database) med hjemmel i planbestemmelser eller kulturminneplan.
- Prioriterte områder og enkeltminner kan identifiseres i egne oversikter og planer, som denne kulturminneplanen.
- Kommunens arealplaner, også for områder som ikke er definert hensynssoner, kan inneholde planbestemmelser som sikrer autentisitet, opplevelsesverdi og bevaring av bygninger som har verdi som kulturminner, uavhengig av vernestatus, inkludering i lister eller registre osv.

Men som Byggesaksforskriften fastslår, er det ikke nødvendig at bygninger og miljøer er registrert som kulturminner for at de skal være verneverdige. Alle som er involvert i byggesaker og andre tiltak som kan berøre kulturminner må ha dette i mente, og rådføre seg med fagpersoner i tvilstilfeller.

Det er viktig å understreke at en bygnings alder bare utgjør ett av mange kriterier for vurdering av verneverdi. For eksempel SEFRAK-registeret er utelukkende basert på alder. En mer helhetlig vurdering av både enkeltminner og kontekst er nødvendig.

Hensikten med denne planen er å vise og forklare hvordan og hvorfor vi bør prioritere et kulturminne eller kulturmiljø fremfor andre. I denne planen nevnes noen av de viktigste, men listen må ikke anses som uttømmende eller statisk. Saksbehandlere, politikere og andre som har med kulturminner å gjøre må utøve skjønn.

Det er viktig å huske at hvis en bygning, et miljø eller en gjenstand er viktig for innbyggerne, så er det et verneverdig kulturminne. Selv om dette naturligvis må ses i lys av andre behov og prioriteringer, er det en god ide å følge med på hva innbyggerne gir uttrykk for, ikke bare gjennom formelle medvirkningsmøter men også på andre arenaer som sosiale medier og uformelle samtaler. Hesten i Almerkeparken har kanskje ikke stor kunsthistorisk verdi, men det er mye som tyder på at den er populær blant folk, den fotograferes for eksempel ofte. Den er med andre ord et viktig kulturminne.

Steinbroen i Grønsdal var blitt registrert som SEFRAK-minne i 1982, men ved feiltakelse ikke ført i kulturminnedatabasen Askeladden. Ingen registre er ufeilbare!

6 Handlingsdel

6.1 Innledning

Kulturminnevern er et komplekst felt med mange oppgaver. Det kan være hensiktsmessig å organisere handlingsdelen etter noen hovedkategorier:

Registrering: synfaring, innhenting av informasjon fra dokumenter, muntlige kilder, tilstandsvurdering, datering. Når eldre kulturminner er involvert er det ofte nødvendig å innhente assistanse fra fylkeskommune. Samtidig kan mye gjøres av innbyggere og andre frivillige, som for eksempel kan laste opp fotografier på kulturminnesøk.no. Det er viktig å registrere ikke bare for å vite hva vi bør ta vare på, men også for å hente inn så mye kunnskap som mulig om et kulturminne før det forfaller eller blir revet.

Bevaring: Rådgiving i forbindelse med istandsettelse, innhenting av fagkompetanse, søknadsskriving og hjelp med søknader om midler til private kulturminner. Skjøtsel av kulturminner i naturen (gravrøyser, bygdeborger osv.). Uttalelser om tiltak (byggesak) og rådgivning om arkitektonisk tilpasning.

HARDANGER FOLKEBLAD | Måndag 11. januar 2016 | NYHEITER | 11

Seminar om handverk

Gamal kunne i ny tid

- Dette er interessant! Og det er viktig å ta vare på handverket.

METTE BLEKEN
mette@hardanger-folkeblad.no

Ikke tvil hjå dei fem elevane på bygg- og anleggsina på Odda vidaregåande skule me snakka med i ei lita pause under handverksseminaret om tørrmuring før helga. Det var Odda kommune med god hjelp frå Norsk kulturseminarfond som skipa til seminaret. Bakgrunnen er reparasjon/restaurering av den tørrmura kvelvbrua i Grønsdal nyleg. Den fekk mykje merksemd under seminaret - ikkje minst under synfaringa dit.

Det var mange unge mellom dei om lag 80 deltakarane som var ei god blanding av lang erfaring og mykje kunne, dei som er i startgropa og dei som kan hende vil nytta teknikken i framtida. Både Hjeltnes og Odda vidaregåande var godt representert.

Mellom færedagsaldarane var dei dyktigaste i landet - tillegg var henta inn Norman Haddow frå Skottland som gav perspektiv på teknikken - og moglegheitene både for rein nytte og for variet kunstnerisk utforming og ingeniørkunst.

Kjekt å kunna
- Det er greit å vita litt, og no skal me prøva tørrmuring på skulen. Det er ei flott måte på

SYNFARING: Seminardeltakarar fekk både høyre om og sjå restaurering av den tørrmura brua i Grønsdal. **FOTO: SONDFRABBE**

Presseomtale om tørrmurerseminaret i januar 2016.

Formidling: Informasjon om kulturminner, byggeskikk, historie. Samarbeid med media, kontakt via sosiale medier. Formidling tjener mange formål: spre kunnskap, skape konsensus, oppfordre til frivillig innsats med registrering og vern. Vi må registrere for å vite hva vi skal formidle, og bevare for å i det hele tatt ha noe å formidle. Men hvis vi ved å formidle kan få andre til å registrere (ved å legge inn kulturminner på kulturminnesøk.no eller ved å sende informasjon og tips til kulturminnerådgiver) og til å ta vare på egne bygninger, så kan vi berge mange flere kulturminner.

Det er snakk om mange forskjellige fagfelt: alt fra fotografering, forskningsarbeid, registrering av posisjon på kart, bygningsvern med alt det innebærer, kjennskap til regnskap og budsjettering, PR og media, og mye annet. De aller fleste som arbeider i kulturminnefeltet i en mindre kommune vil måtte innhente kompetanse fra andre fagpersoner, og samarbeid med fagfolk, arkeologer og andre hos fylkeskommune og riksantikvar vil som regel være nødvendig.

6.2 Registrering

6.2.1 Automatisk fredete kulturminner (fra før 1537). Bygninger fra før 1650

Datering av automatisk fredete kulturminner krever store fagkunnskaper. Der det foreligger mistanke om at en bygning er fra før 1650 bør fylkeskommunen kontaktes.

Vi kjenner til bare en brøkdel av de automatisk fredete kulturminnene som finnes i Norge. Automatisk fredete gjenstander kan dukke opp og bli funnet av bønder, jegere, turgåere og andre. Det er viktig at innbyggerne i kommunen får vite hva de skal gjøre og hvem de kan kontakte når de har mistanke om at de har funnet noe som kan være automatisk fredet.

6.2.2 Industrierav

Industribygningene i Odda og Tyssedal har vært gjenstand for grundig registrering. Inventar, maskineri og gjenstander i fredete industriområder gjenstår å registrere.

6.2.3 Registrering av bygninger

SEFRAK-registeret er en nyttig kilde til informasjon, men gir hovedsakelig indikasjon av alder og innebærer ikke noen kvalitativ vurdering. Det er nødvendig å foreta en vurdering av kommunens bygninger, kulturmiljøer og kulturlandskap og velge ut noen som er representative og av høy kvalitet. Kategoriene som beskrives i kapittel 5.3 kan tjene som grunnlag for identifisering av omsynssoner og formulering av planbestemmelser som ivaretar kulturverninteresser i disse områdene. Dette bør utføres av kulturminnerådgiver i samarbeid med avdeling for samfunnsutvikling. Inntil dette er fullført (og det er en tidkrevende prosess) må saksbehandlere utøve skjønn og om nødvendig innhente kompetanse når de skal vurdere tiltak der kulturminner er berørt.

Som nevnt i kapittel 5.3 er det nødvendig å bevare ikke bare typeområder, men også bygningskategorier som uteløer, stabbur, naust, steingarder og lignende. Her kan en registrering av den typen som er utført for støler være nyttig. Støler bør bevares når det er mulig fordi de spiller en viktig rolle i kulturlandskapet (beiting mot nedgroing) og de ligger som regel uansett langt fra veier og tettbygde strøk. Men når det gjelder for eksempel kvernhus eller uteløer, er det viktig å vite hvor mange som finnes, og hvilke som er eldst eller mest representative, for så å velge ut et tilstrekkelig antall. Slik har man ikke bare kunnskap om konsekvensene hvis en bygning går tapt, men også historisk informasjon til ettertid.

Bygninger som tilhører en «verneverdig kategori» bør fotograferes og informasjon innhentes, om bruk, tilstand, alder, historier og lignende, og denne informasjonen bør registreres i Askeladden og i kulturminnesøk, og foto og annen dokumentasjon lagres i en mappe i G, slik det er gjort for støler. Registrering av bygninger, bygningsmiljøer og kulturlandskap er en enorm jobb. Mange steder i Norge gjør innbyggerne dette selv gjennom Kulturminnesøk.no. Dette bør fremmes også i Odda. Kommunen kan registrere kommunalt verneverdige bygninger i Askeladden, og overlate det til folk å legge inn foto av disse og andre kulturminner.

6.2.4 Registrering utført av andre etater

Statens Vegvesen, Norsk Vassdrags- og Energidirektorat, Direktoratet for Naturforvaltning er noen av de etatene som har utført konsekvensanalyser i Odda kommune i forbindelse med utbygging av veier og kraftverk. Slike konsekvensanalyser er ofte basert på informasjon som allerede er tilgjengelig, men i noen tilfeller har forfatterne synfart områdene og innhentet ny informasjon. Kommunen har også bidratt til analyser utført av andre etater ved å innhente data, blant annet i Oddadalen for NVE i juli 2016. Det skal bygges nye veier i Oddadalen og over Seljestad (E134) de neste årene, og samarbeid med både etatene og deres konsulenter kan være verdifullt for alle parter. Her er det nødvendig å ta følge nøye med og ta initiativet.

6.2.5 Støler

Registrering av støler bør fullføres. Det kan være aktuelt å prioritere enkelte stølsområder som det foreslås i kulturminneplan 2013-2020, men det viktigste er kanskje å bevare stølskarakteren i så stor grad som mulig, men på en slik måte at det ikke vanskeliggjør drift eller fremtidig drift. Hovedformålet bør være å bevare stølene som støler, dvs. som driftsbygninger til bruk i husdyrdrift, også for fremtiden. Nedgroing er et voksende problem, og det er ikke å utelukke at nye ordninger kan innføres i fremtiden for å fremme utmarksbeite. Innbyggere har etter oppfordring i sosiale medier begynt å fotografere støler og publisere dem på facebook, og vi har i flere tilfeller fått tillatelse til å bruke slike foto. Det er viktig å følge med på hva som legges ut på gruppene Odda i bilder og Fortidsminneinteresserte i Odda, og registrere stølene og den informasjonen som gis.

6.2.6 Bautasteiner

Bautasteinene i Foss og på Sandvin er fotografert og tilstand registrert. Bautasteinen på Foss er registrert med feil posisjon i Askeladden. Fylkeskonservator er informert, men dette bør følges opp. Bautastein på Seim bør synfares og tilstand registreres.

6.2.7 Pilegrimsveger, almannaveger og ferdaveger

Almannavegen i Røldal har vært problematisk fordi det er blitt lagt inn fredete traseer i Røldal uten at man faktisk har synfart og verifisert om det har vært noe å frede (sannsynligvis på grunnlag av gamle kart). I løp av sommeren 2016 har vi synfart store deler av Almannavegen i Røldal for å kartlegge de delene av traseen som er tapt, og de delene som er intakte. Formålet har vært å hjelpe fylkeskommunen med å stadfeste fredning der det har en hensikt, og fjerne fredning der det ikke har noen hensikt, for dermed å kunne skape større konsensus og prioritering av de bevarte delene av vegen. En arkeolog hos fylkeskommunen har mottatt informasjon og vært med på befaring i Røldal, også i forbindelse med ny reguleringsplan for sentrum. Dette bør følges opp, og fylkeskommunen bør hvis nødvendig påminnes om oppdatering av fredning/fjerning av fredning.

Vi har også befart ferdaveger i Skare, og både stien over skaret mellom Seljestad og Røldal med Reidar Eikemo som veiviser (som går i høyden, over tunellene) og gamle E134. Registrering av disse traseene ligger på G:-kulturminneplan – veiregistrering –Røldalsfjellet. Spesielt ferdavegen over Røldalsfjellet er en flott tur, som kan anbefales også til turister og turgåere. Her er istandsettelse av trapper nødvendig.

Ridestien i Tokheimslia bør registreres og kartfestes i neste planperiode.

6.2.8 Jernvinneanlegg

Vegvesenets prosjekter på E134 over Seljestad og Hesjabakk må følges nøye, for å garantere at en eventuell ødeleggelse av kulturminner blir kompensert med avbøtende tiltak. Det finnes kollgroper mange andre steder i kommunen, og man bør identifisere alternative områder som kan være gjenstand for skilting og skjøtsel hvis ikke Vegvesenet skulle endre sine planer. Registrering av andre kollgroper kan muligens finansieres av Vegvesenet som avbøtende tiltak.

Illustrasjon av hvordan gravrøysen på Apold kan ha sett ut

6.2.9 Oddadalen

Oddadalen er et av de mest typiske kulturlandskapene i Odda kommune, og registrering av kulturminner er mangelfull. En av de beste referansene er «Verdier i Opo m/Låtefoss, Odda kommune i Hordaland» utgitt i 1999 av Direktoratet for naturforvaltning i samarbeid med NVE og Fylkesmannen i Hordaland. Kulturminnene som nevnes i denne rapporten bør synfares, tilstandsvurderes og informasjon registreres. Det er også viktig å følge opp Statens Vegvesens planer for ny vei med tanke på innspill angående kulturminner og eventuelle avbøtende tiltak.

6.2.10 Gravrøyser

Gravene på Seim bør prioriteres. Det er mange registrerte gravminner i kommunen, men disse utgjør sannsynligvis bare en brøkdel av de som faktisk finnes. Når mye tyder på at det ligger en gravrøys i terrenget, bør fylkeskommune kontaktes.

Gravrøysen på Apold har vært gjenstand for skjøtsel og en infotavle blir satt opp i skrivende stund. Kommunen har inngått en avtale med grunneier og med Odda Crew for drift av området rett ved røysen som bade- og fritidsplass. Det bør søkes om spillemidler for å dekke utgiftene, og spesielt for å kunne tilby et honorar til Odda Crew som muliggjør bedre skjøtsel, i 2017.

6.2.11 Minnesmerker

Utarbeide oversikt over minnesmerker i kommunen.

Mål: Samle all informasjon om minnesmerker for å kunne vurdere tiltak som formidling eller opprustning.

En liste over minnesmerker i kommunen er å finne i vedlegg F. Denne er imidlertid ikke fullstendig, og det bør utarbeides en mer fullstendig oversikt over minnesmerker i kommunen.

6.2.12 Kulturminner fra II Verdenskrig

Det ble gjort en del registreringer i 2015 i forbindelse med 75 års jubileet siden frigjøringen, men det finnes flere kulturminner fra perioden som ikke er registrert.

6.3 Bevaring

6.3.1 Kulturminner i Skare

Skare og området ved Reinsnos innover mot Hardangervidda er viktig både som kulturlandskap og fordi her er mange kulturminner som bør bevares.

En bro fra 1780 er gått tapt i forbindelse med utbygging, og her kan avbøtende tiltak være aktuelle. Rådføring med lokalkjente og lokallag har vist at det er interesse for å få tilrettelagt gamleveggen fra Skare til Jøsendal som sentrumsnær kultursti og tursti. Det kan søkes om midler til dette fra fylkeskommune, både fra turstiprosjektet og midler til kulturminner.

I samarbeid med fylkeskommune bør området over Reinsnos/Hardangervidda kartlegges bedre, på grunnlag av informasjon fra lokalkjente. Arkeologer hos fylkeskommune er blitt kontaktet.

Bygdeborgene på Åstehelleberget (over Berge gård ved Låte) bør være gjenstand for skjøtsel og skilting.

Firehus på Jone bør settes i stand

6.3.2 Røldal bygdemuseum.

Konsolidering med Hardanger og Voss Museum bør fullføres, eventuelt ansvarsforhold avklares og en løsning finnes slik at museet kan søke om eksterne midler (noe som vanskelig all den tid museet er kommunalt). Museumsplanen bør rulleres. Museet er i dårlig forfatning og bør settes i stand, men det er nødvendig først å avklare konsolidering og ansvarsforhold.

6.3.3 Seim

Gravene på Seim og bautasteinen bør prioriteres, og tilrettelegges i samarbeid med grunneier og fylkeskommune

6.3.4 Odda Sentrum

Odda sentrum har behov for et områdeløft. Det har vært mye debatt i media og sosiale media om maling – svartmaling av Rubinen, gråmaling av hus og veggmalerier. For å bevare byens egenart og kvalitet bør det settes grenser for fargevalg. Et annet kritisk punkt i Odda er universell utforming. Det finnes mange forskjellige, ikke-optimale og ikke-godkjente ramper og andre løsninger for funksjonshemmede. Klare regler for slike ramper og andre anretninger, en generell oppgradering av bygulv og estetikk, og ikke minst planbestemmelser for arkitektonisk utforming bør utarbeides i samarbeid med avdeling for samfunnsutvikling og FFO.

6.3.5 Odda Smelteverk

Teknisk-industrielle kulturminner i Tyssedal-Skjeggedal og i Odda
Bygningene på industriområdene i Odda og i Tyssedal er registrerte og har vært gjenstand for grundige studier. Det samme kan ikke sies om inventar, maskineri og andre gjenstander. Disse bør registreres, fotograferes og inkluderes i en database i samarbeid med NVIM og SNU, og et representativt utvalg bør bevares.

Et viktig kulturminne i denne sammenhengen er Nautilus, lokomotivet som ble brukt til å frakte gods i industriområdet og som kommunen kjøpte for ca. 10 år siden, som står parkert i Smia. Nautilus bør stilles ut på en forsvarlig måte. Dette bør planlegges og midler bør innhentes fra offentlige og private tilskuddsordninger.

6.3.6 Kulturstien Hjøllo-Mannsåker

Kulturstien er en sentrumsnær og svært populær trase gjennom kulturlandskap og natur, med små og store infotavler som forteller historien om området. Disse bærer preg av tidens tann, og er modne for en oppgradering.

Det er også mulig å forlenge denne stien.

6.3.7 Kirkebygg i kommunen

Kirkebygg bør prioriteres høyere. I samarbeid med soknerådet bør det utføres tilstandsanalyser av alle kirker, og behovet for tiltak vurderes. Stavkirken i Røldal er nylig blitt satt i stand i forbindelse med et program gjennomført av Riksantikvaren, men de andre kirkene har ikke vært gjenstand for slike prosjekter og bør prioriteres.

6.4 Formidling

6.4.1 Informasjon om kulturminner

Byggeskikkveilederen for Odda har bidratt til å spre kunnskap om bygningsvern og god arkitektur i kommunen. Det kunne være en ide å gi ut en lignende publikasjon om kulturminner i kommunen, for eksempel en bok med beskrivelse av kulturminneturer, til støler, bautasteiner, gravhauger, kleberstensbrudd og andre minner. Dette ville dessuten veie opp for mangelen av informasjon om slike kulturminner i det nye turkartet (se punkt 6.4.8).

Dette kan også gjøres ved å legge inn kulturminner på Askeladden (reservert for kommunen) og Kulturminnesøk.no (der alle kan bidra) slik at turgåere kan se hva slags attraksjoner som er å finne i et område, og planlegge turen deretter.

6.4.2 Informasjon om tradisjonshåndverk og restaurering

Hvis det skal være mulig å sette i stand gamle bygninger bør vi kjenne gammel byggeskikk og tradisjon. Tørrmurerseminaret som ble holdt i januar var svært vellykket og viste at det finnes svært dyktige tørrmurere og en lang tradisjon med dette håndverket i kommunen.

Heller er en viktig del av kulturlandskapet, og det finnes flere steinbrudd i Hardanger, men det er svært få fagfolk som vet hvordan man splitter skifer til heller i dag. Det kan være aktuelt å samarbeide med Voss Bygningsvernssenter for å lære opp ungdommer i dette faget.

Grindabygg er en annen gammel tradisjon som bør holdes i live. Uteløer, løer og andre driftsbygninger har ofte imponerende bærende struktur med gamle stokker, satt sammen med treplugger.

Sanking og legging av never til torvtak er en annen tradisjon som bør videreføres. Det sankes never til tak mange steder i Norge, og Hardanger og Voss Museum har holdt kurs i sanking og legging, men det brukes mye knotteplast i området, noe bedre kunnskap om bruk av never kunne forhindre.

Kløving av takpapp til Nosastølen. Bidrag fra Kulturminnefond og privat sponsor ble gjort kjent i lokalpressen og lokalradio

6.4.3 Holdningsendring/skape konsensus

Det er viktig å samarbeide tett med presse, radio, sosiale medier og spre kunnskap om det som gjøres i kulturminnevern. Når noen får penger bør det gjøres kjent – da får andre informasjon om søknadsordninger, og bidragsyttere som private sponsorer får velfortjent reklame. Når et kulturminne settes i stand er det en god nyhet, og oppmuntrer andre. Det er viktig at kulturminnevern viser et brukervennlig ansikt, hjelper folk med det de ønsker å bevare, og opptrer positivt og optimistisk i pressen. Arrangementer om kulturminnevern bør kunngjøres så mye som mulig.

6.4.4 Premier og arrangementer

Byggeskikkprisen har skapt mye interesse for byggeskikk og kulturminnevern. Den skal deles ut hver fjerde år, dvs neste gang i 2019. Mer enn 2000 personer stemte på kandidatene over nett, i samarbeid med Hardanger Folkeblad.

4: Organisering av ny byggeskikkpris i 2019

3,2: Gjeninnføring av Byggeskikkpris i Odda kommune. Oppdatering av retningslinjer for prisen.

Byggeskikkprisen utdeles av driftskomiteen hvert fjerde år. Gjennomført. Ny pris i 2019

Mål: fokus på god byggeskikk

6.4.5 Pris for landskapsvern

Kulturlandskapspris i Odda kommune. Nominering av grunneiere.

Mål: Landskap med god integrering og skjøtsel av kulturminner.

Dette gjenstår, og bør prioriteres i neste planperiode

6.4.6 Skilting og stimerking

To viktige kulturminner er blitt skiltet de siste par årene, kongshaugen på Apold og bygdeborgen på Tjørnadalshaugen. Skilting og tilrettelegging av kollgropene på Seljestad er midlertidig lagt på is på grunn av Veivesenets planer for området.

Kommunen fikk midler til skilting og skjøtsel av alle disse tre kulturminnene gjennom fylkeskommunens BARK-program. Også bygdeborgen over Berge gård på Låte er inkludert i dette programmet. Det bør identifiseres andre jernvinneanlegg i kommunen som kan tilrettelegges i tilfelle det skulle vise seg umulig å tilrettelegge jernvinneanlegget på Seljestad.

6.4.7 Oppfordring til frivillig innsats

Vi har oppfordret innbyggerne i kommunen til å bruke kulturminnesøk.no for å finne slik informasjon. Kulturminnesøk er et nettsted der hvem som helst kan legge inn foto av kulturminner, og der kulturminner ligger synlig på kart. Dette nettstedet har med andre ord noe av samme funksjon som et slikt hefte.

6.4.8 Friluftskartet til Odda kommune

1: Friluftskartet til Odda kommune oppdateres med lokalisering av kulturminner.

Mål: Skape nye turmål og økt bevissthet om kulturarven/stedsidentitet.

Dette har dessverre ikke blitt gjort, på tross av at kommunen har vært i dialog med turlaget. Kommunen bør derfor utarbeide en egen publikasjon/kart om kulturminner og stiene til dem. Støler, bautasteiner, bygdeborger og andre kulturminner byr på spennende og berikende opplevelser, i tillegg til flotte turer i naturen. Pr. i dag er informasjon lagt inn i kulturminnesøk og til dels på UT.no (nettside med turkart og turinformasjon).

6.4.9 Adopter/rydd et kulturminne

Opprette fadderordning i utvalgte skoletrinn hvor elevene "adopterer" ett kulturminne pr. klasse. Skjøtsel av kulturminnet etter et enkelt årshjul som utarbeides.

Mål: Økt bevissthet omkring kulturarven, danne et eierforhold til kulturminnene, skjøtsel og bevaring av kulturminnene også i framtida. Dette bør prioriteres i neste planperiode. Det er mulig å søke om midler fra Norsk Kulturarv, men dette bør gjøres i samarbeid med skolene da beløpene er lave (4000 kroner per kulturminne) og administrasjonsutgiftene lett kan bli høyere enn tilskuddet.

6.5 Handlingsdel – konkrete tiltak og prioritering

6.5.1 Registrering

Datering og eventuell fredning av gård på Selland – 3. prioritering, innen 2022

Identifisering av typiske områder (til regulering som omsynssoner) 2. prioritering, innen 2020

Registrering og kartfesting av ridestien i Tokheimslia 3. prioritering, innen 2022

Registrering av kvernhus, uteløer, stabbur, lemstover, røykstover, naust, taubaner, steinbuer. Identifisering av andre bygningskategorier for registrering. 2. prioritering, innen 2020

Registrering av kulturminner i Oddadalen - 2. prioritering, innen 2020

Fullføring av registrering av støler – 3. prioritering, innen 2022

Fullføring av registrering av Almannavegen (freding/avfreding i samarbeid med fylkeskommune) - 1. prioritering, innen 2018 (nødvendig for planarbeid)

Registrering av jernvinneanlegg - 1. prioritering, innen 2018 (nødvendig med tanke på veiutbygging)

Registrering av inventar, maskineri og andre objekter i fredete industrianlegg - 1. prioritering, innen 2018

6.5.2 Bevaring

Istandsettelse av ferdaveg over Røldalsfjellet (over skaret, over tunellen) - 2. prioritering, innen 2020

Kampanje mot skadedyr som angriper trehus – informasjon og hjelp til søknader om midler til å bekjempe angrep – 1. prioritering, innen 2018

Tilrettelegging av bygdeborgen på Berge (Åstehelleberget) - 2. prioritering, innen 2020

Istandsettelse av firehuset på Jone – 3. prioritering, innen 2022

Rullering av museumsplan for Røldal bygdemuseum (etter avklaring av ansvarsforhold) - 2. prioritering, innen 2020

Samarbeid med avdeling for samfunnsutvikling for planbestemmelser for Tveitahaugen og Odda sentrum - 1. prioritering, innen 2018 (nødvendig for planarbeid)

Samarbeid med sokneråd for bevaring av kirker - 2. prioritering, innen 2020

Installasjon av Nautilus på egnet sted i Odda - 2. prioritering, innen 2020

Istandsettelse av gangbroen over Vasstun - 2. prioritering, innen 2020

Samarbeid med FFO og andre for tilpasning av kulturminner til behov for universell utforming, klimatilpasning osv. - 2. prioritering, innen 2020

Adopter/rydd et kulturminne 2. prioritering, innen 2020

6.5.3 Formidling

Informasjon om kulturminner i kommunen, publikasjon - 2. prioritering, innen 2020

Informasjon om kulturminner i kommunen, nett - 1. prioritering, innen 2018

Kulturlandskapspris i Odda kommune. Nominering av grunneiere.

Arrangement om tradisjonshåndverk - 2. prioritering, innen 2020

Byggeskikkpris i 2019 - 2. prioritering, innen 2020

Skilting av bygdeborg i Berge - 2. prioritering, innen 2020

Skilting (med infotavle) av kleberstensbrudd i Skare - 2. prioritering, innen 2020

Skilting (med infotavle) av kleberstensbrudd på Digranes - 2. prioritering, innen 2020

Merking og skilting av kultursti Skare – Jøsendal (gamleveg) - 1. prioritering, innen 2018

Infotavle om Almannavegen i Røldal sentrum, ovenfor Kalvatræet - 1. prioritering, innen 2018

6.6 Rutiner og ansvar, retningslinjer for kommunens forvaltning og saksbehandling

6.6.1 Kulturminner og kommunal saksbehandling

Rutiner og prosess som skal settes i verk i saker som berører et kulturminne

I. Avklaring av vernestatus

a. Eldre kulturminner i utmark.

i. Er kulturminnet fredet?

1. Kontroller området i Askeladden (registreringer utført av Hordaland fylkeskommune og av Odda kommune. Rådfør med kommunal kulturminnerådgiver, eventuelt fylkeskommune, i tvilstilfeller.

2. Er kulturminnet blant de prioriterte minnene i kulturminneplanen?

a. Kulturminnet sikres. Dispensasjon bør ikke gis.

b. Ved byggesøknad

i. Gjelder eller berører tiltaket en bygning som kan være fra før 1650?

1. Bygget regnes som automatisk fredet inntil det er vurdert

ii. Gjelder eller berører tiltaket en bygning som kan være fra før 1850?

1. Kommunen plikter å sende søknad til fylkeskommunen om rivning eller vesentlig endring av ikke fredet byggverk eller anlegg oppført før 1850

iii. Gjelder eller berører tiltaket en bygning som er SEFRAK-registrert?

iv. Gjelder eller berører tiltaket en bygning som er registrert som kommunalt verneverdig?

v. Ligger tiltaket nær eller kan det komme til å dominere over bygningene i punkter i-iv?

vi. Berører tiltaket en omsynssone?

vii. Kan tiltaket ha innvirkninger på et viktig kulturlandskap?

viii. Gjelder eller berører tiltaket et stølsområde?

a. En reguleringsplan eller utbyggingsplan bør kreves ved større utbygginger i eller nær prioriterte områder

iv. Gjelder det nybygg eller restaurering i stølsområder?

1. Egne retningslinjer med forsterket vern av prioriterte områder

v. Gjelder det tiltak i nærheten av automatisk fredet kulturminne?

1. Opprettholdelse av vernesone rundt automatisk fredet kulturminne.

8.2 Ved rullering av kommuneplanens arealdel

Ved rullering av kommuneplanens arealdel bør det legges vekt på:

- Å kartfeste områder som utpekes som prioriterte områder i kommunedelplan for kulturminner

Dette bør gjøres på grunnlag av typeområdene som identifiseres i punkt 5.3

- Å avgrense kartfestingen av Odda kirkested og Skare kirkested i samråd med Riksantikvaren.

Dette gjenstår, og videreføres til neste planperiode.

- Å luke ut de veger/stier som er markert med fredning i matrikkelen, men som ikke ses på stedet og er i konflikt med allerede oppført bygning. Dette utføres i nøye kontakt med fylkeskommunen.

Dette er gjort, fylkeskommune har mottatt arbeid og skal revidere fredningsstatus.

7 Tilpasning av kulturminner til andre lover, forskrifter og krav

7.1 Universell utforming

I den nye Plan- og Bygningsloven er universell utforming tatt inn i første formålsparagraf.

Andre lover som regulerer emnet er Kulturminneloven og Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven.

Opplevelser knyttet til kulturminner er noe alle bør ha en likeverdig tilgang til. Men kulturminner har ofte opphav i tidsepoker da tilgjengelighet og universell utforming var totalt fremmede tanker, og ofte ser en at kulturminnet har sin særegenhet knyttet til egenskaper som i seg selv hindrer tilgjengelighet. Problemstillinger rundt vern og bruk/tilgjengelighet er kjente problemstillinger. Hvilke tilpassinger tåler kulturminnet? Hvilke konsekvenser vil en tilpassing av kulturminnet føre til? En snakker gjerne om reversible løsninger, inngrep som med forholdsvis enkle grep kan tilbakeføres til opprinnelig løsning, for eksempel en rampe som kan fjernes. En kan drøfte ny tilkomst til et bygg (en addisjon) i samråd med vernemyndighetene, og finne løsninger sammen som ikke virker skjemmende eller går på bekostning av kulturminneverdien. Et stikkord er lesbarhet – man skal kunne se hva som er lagt til, og at elementet er lagt til i vår tid.

”Kulturminnevern og universell utforming – et prosessverktøy” (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet) definerer to sentrale utfordringer i møtepunktet mellom kulturminnet og universell utforming:

Den ene er å redusere ulike typer diskriminerende hindre for at kulturarven skal kunne oppleves og brukes av flest mulig, den andre er å hindre at tiltak som skal øke tilgjengeligheten fører til at uerstattelige kulturminneverdier blir borte.

Byantikvar har vært i dialog med FFO om forskjellige tiltak i løp av perioden, og det har blitt svært tydelig at Odda sentrum bør oppgraderes både med hensyn til universell utforming og estetisk utforming. Det finnes svært mange lite tiltalende ramper og lignende som ikke møter kravene til hverken universell eller estetisk utforming, og en plan for harmonisering og utbedring av fortau, ramper, innganger og lignende som tok både funksjonshemmedes behov og estetisk oppgradering i betraktning er ønskelig. Imidlertid må området synfares av en fagperson som gir indikasjoner om hvilke tiltak som er nødvendige og utgiftene slike tiltak medfører. Her må en innhente ekstern kompetanse, og dette har ikke vært mulig i planperioden.

Ett av de prioriterte tiltakene i neste planperiode bør derfor være en gjennomgang av sentrum med tanke på en oppgradering med det formål å møte krav til universell utforming kombinert med estetisk oppgradering.

7.2 Klimatilpasning

Det kan ofte være nødvendig å etterisolere eldre hus. Det er viktig at dette gjøres på en måte som ivaretar både kulturminneinteresser og tekniske krav. Det kan utarbeides rutiner og informasjon gis via nettsider eller publikasjoner for å fremme en korrekt og hensiktsmessig klimatilpasning av eldre bygninger.

7.3 Økonomi og finansiering

Kommunen har avsatt kr 100 000 til kulturminnevern i 2015, og kr. 200 000 i 2016. Midler er blitt hentet inn til forskjellige prosjekter, blant annet fagseminarer, skilting av kulturminner, tilrettelegging av områder, istandsettelse av kulturminner og formidling (byggeskikkveileder med 100 000 i skjønnsmidler fra fylkesmannen i Hordaland).

Fylkeskommunen har dessuten bidratt med kr. 100 000 i 2016, til registreringer og revidering av kulturminneplanen. Dette er blant annet blitt brukt til et 3-måneders engasjement av en assistent som har registrert kulturminner i felten.

Utgiftene forbundet med tiltakene som er blitt gjennomført i årene 2015-16 er blitt dekket dels av kommunalt budsjett og dels av offentlige og private tilskudd. Det er derfor svært viktig at ansvarlig for kulturminnevern i kommunen planlegger langt frem i tid, og søker om midler fra fylkeskommune og andre offentlige etater i god tid. Saksbehandlingstid er svært lang og det er ofte nødvendig å vente på tilsagn før et tiltak kan settes i verk. Det er ofte mulig å søke om midler til samme tiltak fra flere tilskuddsordninger.

Omfanget av et tiltak vil variere avhengig av hvor mye midler det blir gitt tilsagn til, og det er vanskelig å forutse hvilke ressurser kommunen vil sette inn i kommende år. En oversikt over tiltak, budsjetterte midler og kostnader er derfor i beste fall tilnærmelig.

Ifølge kommunens økonomiplan 2016-2019 er det planlagt budsjettert 100 000 kroner i året til kulturminneplanen. Følgende er et anslag over kostnader og midler:

Tiltak, kostnad og midler, estimert

Tiltak - 1. prioritering	kostnad	midler	punkt	år	kommentarer
Registrering av jernvinneanlegg	50 000	komm. budsjett	6,2,8	2018	
Registrering av Almannavegen	50 000	komm. budsjett	6,2,7	2018	
Registrering av inventar industriarv	20 000	komm. Budsjett	6,2,2	2018	
Utforming av planbestemmelser	20 000	komm. Budsjett	4,2,12	2018	
Informasjon om kulturminner i kommunen	50 000	søke om midler	6,4,1	2018	kan være høyere
Merking og skilting av kultursti i Skare	200 000	søke om midler	6,3,1	2018	midler til kultur/tursti
Infotavle i Røldal (Almannavegen)	100 000	søke om midler	4,2,26	2018	
Kulturstien Hjøllo-Mannsåker – oppgrad.	100 000	Søke om midler	6,3,6	2018	Midler turskiltprosjektet?
Tiltak - 2. prioritering					
Identifisering av typeområder	50 000	komm. Budsjett	5,3	2020	
Registrering av typiske bygninger	50 000	komm. budsjett	5,3	2020	
Registrering av kulturm. I Oddadalen	50 000	komm. budsjett	4,2,23	2020	
Istandsettelse av ferdaveg Røldalsfjell	300 000	søke om midler	4,2,25	2020	
Skjøtsel og tilrettelegg. Bygdeborg Berge	200 000	søke om midler	4,2,8	2020	BARK-midler
Rullering av museumsplan Røldal bygdemuseum	50 000	egne midler	6,3,2	2020	egne komm. midler
Samarbeid med sokneråd om bev. av kirker	200 000	søke om midler	4,2,22	2020	kulturminnefond o.a.
Installasjon av Nautilus på egnet sted	300 000	søke om midler	4,2,19	2020	
Istandsettelse av gangbro Vasstun	300 000	søke om midler	4,2,26	2020	samarbeid m/Vegvesen?
Adopter/rydd et kulturminne	10 000	søke om midler	6,3,9	2020	samarbeid med skolene
Informasjon om kulturminner, publikasjon	200 000	søke om midler	6,3,1	2020	skjønnsmidler?
Arrangement om tradisjonshåndverk	50 000	søke om midler	4,2,31	2020	kulturminnefondet o.a.
Byggeskikkpris	40 000	komm. Budsjett	6,4,4	2020	
Infotavle om kleberstensbrudd Skare	200 000	søke om midler	4,2,30	2020	BARK-midler?
Infotavle om kleberstensbrudd Digranes	200 000	søke om midler	4,2,30	2020	BARK-midler?
Tiltak - 3. prioritering					
Datering og eventuell fredning Selland	20 000	komm. Budsjett	5,3,4	2022	
Registr. og kartfesting ridesti Tokheimslia	30 000	komm. Budsjett	4,2,25	2022	
Fullføring registrering av støler	50 000	komm. Budsjett/søke	4,2,9	2022	fra Fylkeskommune?
Istandsettelse av firejuset på Jone	200 000	søke om midler	6,3,1	2022	kulturminnefond, o.a.
Kulturlandskapspris	50 000	komm. Midler	6,4,5	2022	

8 Liste over vedlegg

A: Planer, rapporter og andre referanser

B: Annen litteratur

C: Oversikt over støler

D: Viktige bygninger i Odda sentrum, oversikter fra kulturminneplanen 2013-2020

E: Mapper og filer i kommunens fellesarkiv

F: Minnesmerker

Planer, rapporter og andre referanser

- Kommunedelplan for kultur (rullert 2007)
- Museumsplan for Røldal bygdemuseum, datert 06.03.07 6
- DIVE-analysen "Stedsanalyse Odda smelteverk 2008" (Asplan viak, 2008)
- NIKU Arealplan 20/2007. Registrering av fargesetting på fasader malt før 1997
- Stedsanalyse "Et levende Tyssedal", Odda kommune/SG arkitekter
- Kulturminneplakat Tyssedal - Skjeggedal

Regionale dokumenter:

- Museumsplan for Hordaland (Rullering 2011)
- Verdier i Opo m/Låtefoss, Odda kommune i Hordaland
- Kulturhistoriske registreringar. Jernvinne- og trekolproduksjon frå vikingtid og mellomalder på Seljestad (Hordaland fylkeskommune 2002)
- Kulturhistoriske registreringar. Nyare tids bogastø, Seljestad gnr. 37 bnr. 7, Odda. (Hordaland fylkeskommune 2002)
- Kulturhistoriske registreringar. Automatisk freda kulturminne. Vegfar – Skare gnr. 38/2 og 38/17. (Hordaland fylkeskommune 2005)
- Kulturhistoriske registreringar. Kulturminneregistreringar i samband med arealbruksplan for rehabilitering av Valldalsdammen i Odda kommune. (Hordaland fylkeskommune 2006)
- Kulturhistoriske registreringar. Kulturhistoriske registreringar i samband med reg.plan for Øverlandstølen gnr. 21-1 – Odda kommune. (Hordaland fylkeskommune 2009)
- Kulturhistoriske registreringar. Kulturminne frå jernalder, mellomalder og nyare tid i Håradalen, Odda kommune. (Hordaland fylkeskommune 2003)
- Stølar og stølsdrift - i fortid og framtid i Hordaland og Sogn og Fjordane (Fylkesmannen i Hordaland m.fl. 2009)
- Hardangervidda gjennom 9500 år – en kulturhistorisk rapport. Buskerud fylkeskommune 2011.

Nasjonale/overordnede dokumenter, lover og retningslinjer:

- Kulturminneloven
- Plan- og bygningsloven

- Kulturminnevern og universell utforming – et prosessverktøy (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet)
- Rundskriv T-3/2000 Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø
- Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner
- Riksantikvarens verneplan for teknisk-industrielle kulturminner (1994)
- NVE og Statkraft sine verneplaner
- Riksantikvarens fredningsdokument for Tysso I kraftanlegg
- Med videre.

Annen litteratur

- Olav Kolltveit: *Odda, Ullensvang og Kinsarvik i gamal og ny tid*, bd. 1–8, Odda 1962–74
- Hardanger. Ei regionhistorie bind 1 – 3, J.R. Mykling og andre, Fagbokforlaget, 2015
- M. Langnes: *Lovene som endra kulturlandskapet*, Hardanger og Voss Museum 2011

Oversikt over støler

Her oppgis stølens navn, Askeladden ID, om stølen er befart, vedlikehold, om foto er lagt inn på kulturminnesøk (noen ganger har vi fått foto fra andre kilder, og har ikke befart), og annen informasjon.

Sørfjorden og området nord for Sandvin

Øst for Sørfjorden

Mjøsstølen – Askeladden ID 221987, foto på kulturminnesøk
 Slevelanden Askeladden ID 127072 – ikke befart. Vanskelig terreng.
 Freimsstølen Askeladden ID 127073 – ikke befart (hyttepreg, lite interessant)
 Skjeldesete Askeladden ID 221795 befart, foto på kulturminnesøk
 Flugedalen ikke registrert, ingen Askeladden ID (vanskelig terreng)

Strand, Fossasete og Buer

Buer – Askeladden ID 221628 foto på kulturminnesøk
 Liasete – Askeladden ID 221625 befart, foto på kulturminnesøk
 Fossasete 127088/221766 befart, foto på kulturminnesøk

Sjausetedalen

Gamlestølen – Askeladden ID 221805 befart, foto på kulturminnesøk
 Hevresete Askeladden ID 127074 befart, foto på kulturminnesøk
 Håvås Askeladden ID 222116 foto av Jon Låte

Hildal

Heimste Hildalsstølen 127075 foto på kulturminnesøk
 Instestølen 127077 foto på kulturminnesøk
 Hengstølen 127078 ikke befart

Oddadalen sør for Sandvin

Stølene vest for Oddadalen mellom Sandvin og Skare

Lauvås 127089 Befart, foto på kulturminnesøk
 Vierdal 127090 Befart legge inn foto på kulturminnesøk
 Grønsdalsstølen 127091 foto på kulturminnesøk
 Træstøl 127093 foto på kulturminnesøk
 Nyastøl (Espeland) 127092 foto på kulturminnesøk
 Svarthammar 127094 foto på kulturminnesøk
 Øvstestølen (Ormannahaug) Askeladden ID 221622 foto på kulturminnesøk

Stølene øst for Oddadalen fra Sandvin til Skare med Reinsnos

Fodnastøl 127079 ikke befart
Fisketjørnstølen 127080 befart, foto på kulturminnesøk
Skardstølen (korrekt navn Skorestølen) 127081 befart, foto på kulturminnesøk
Vierkvelven 128082 befart, foto på kulturminnesøk
Foss 127083 befart, foto på kulturminnesøk
Kvannakroni Askeladden ID 221787 befart, foto på kulturminnesøk
Nosastølen 127084 befart, foto på kulturminnesøk
Setenuten 127085 foto på kulturminnesøk
Austdal 127086 foto på kulturminnesøk
Trosavik 221968 befart, foto på kulturminnesøk
Skarsstølen 222118 befart, foto må legges inn på kulturminnesøk

Oddadalen sør for Sandvin

Jøsendal, Fjæra, området mot Etne og vest for E134

Vassvikestølen (over Vassvikevatnet) Askeladden ID 221755 befart, foto på kulturminnesøk
Heimstestølen Askeladden ID 221647 befart, foto på kulturminnesøk
Vintertunstølen Askeladden ID 221649 befart, foto på kulturminnesøk
Botnabu Askeladden ID 221677 befart, foto på kulturminnesøk
Tungestøl 127096 befart, foto på kulturminnesøk
Langedal 127097 befart, foto på kulturminnesøk
Seljestadsstølen Askeladden ID må registreres i Askeladden
Sør for Nonsnut

Fra Skare til Seljestadjuvet øst for E134

Torekovstølen 127098, befart, foto
Løyningvatnet 127104 ikke befart
Løyningstølen 222151, befart foto
Nyastølen Løyning 127100 befart, foto på kulturminnesøk
Skrøyvo 127101 befart, foto på kulturminnesøk
Botnavatnet 127102 ikke befart
Loni 127105 ikke befart

Røldal og området mot Suldal

Sør for Botnen

Hegerlandsstølen 130496
Kvamastølen 130489 befart, foto (på avstand)
Helleren 130490 befart, foto
Nedste stølen Røldal 130491
Bøastølen (registrert som «Seter») 130488 befart, foto
Rindastølen 130487 befart, foto
Vollen (registrert som «Seter») 130492 befart, foto
Øynastølen 130485 befart, foto

Sør for Botnen, mot Suldal

Sellandsvik 222009 befart, foto på kulturminnesøk
Øvrestøl Sellandsvik 222013 befart, foto på kulturminnesøk
Gamlestøl 222004 ikke befart, sannsynligvis bare tuft
Bakkastøl 130495 ikke befart, bare tuft, feilregistrert, ny ID 222123

Venemo, Askeladden ID 222083 ikke befart, men i god stand ifølge muntlige kilder
Hegerlandsdalen 130496 ikke befart
Hellerslistølen ingen Askeladden ID, ikke befart
Vasstølen ingen Askeladden ID, ikke befart
Innigardsstølen ingen Askeladden ID, ikke befart
Dalastølen 130493, ikke befart, bare tuft synlig på flyfoto
Øvrestølen 130494 (ny reg. 222013)

Øst for Røldalsvatnet

Odlandsstølen 130484
Martestølen 130482
Grytdalen 130479/80
Hansastølen 222220
Nyastølen i Blåbergdalen 130475 foto på kulturminnesøk
Bratteteigstølen 130476/78 foto på kulturminnesøk
Blåbergnutstølen 130473 foto på kulturminnesøk
Grytøyrstølen 221626 foto på kulturminnesøk
Gauthellenuten 130471 (setervoll, ikke på kart)

Røldal, Grøndal og Valldal sør for dammen

Frøystøl 130497 ikke befart
Austdalen 127109 ikke befart
Tjørna 127108 ikke befart
Grøndalen 127107 ikke befart
Nyastøl i Røldal 127126 ikke befart
Bråstøl 127125 ikke befart
Oksastøl 127124 ikke befart
Ullstølen 127123 befart, foto på kulturminnesøk
Einungsstølen 127121/22 befart, foto på kulturminnesøk
Øvlandsstølen 127120 ikke befart
Heialeitet 222074 befart, foto på kulturminnesøk
Steinstølen 222076 befart, foto på kulturminnesøk
Stengårdsbakkliia 222077, foto på kulturminnesøk

Valldalsvatnet nord for dammen og Vivassvatnet

Tangavadet 127119 ikke befart
Grøvesstølen 127116 ikke befart
Valldalen 127118 ikke befart
Grytingstøl 127115 befart, foto på kulturminnesøk
Kjømberget 127117 ikke befart
Åsen 127114 ikke befart
Sørvest for Middalsbu 127113 ikke befart
.. dalsseter 127112 ikke befart
Middalsbu 127111 ikke befart, men foto fra dnt
Vivassvatnet 127110 ikke befart
Vivassvatnet 135558 steinbuer (Rabbe) foto på kulturminnesøk
Vivassvatnet 107020 (fire ruiner) (samme som 135558?)

Austmannalia til Haukelitunellen

Hagastølen 127127 befart, foto på kulturminnesøk
Innihagastølen 127129 befart, foto på kulturminnesøk

Bergstølen 127128 befart, foto på kulturminnesøk
Tarjebudalen 127130 ikke befart
Fjellsjø 130464 ikke befart
Midtlæger 130463 ikke befart
Ved Votna 130462 ikke befart

Vest for Haukelitunellen

Ullevåbotnen 130466 befart, foto på kulturminnesøk
Nupshallane 130467 befart, foto på kulturminnesøk
Midtfjellsvollen 130468 befart, foto på kulturminnesøk
Ståvassviki 130470 ikke befart

109 stoler totalt

Viktige bygninger i Odda sentrum, oversikter fra kulturminneplanen 2013-2020

Asplan Viak opplister i sin "tid-matrise" (stedsanalyse, 2008):

- 1907:** 1. reguleringsplan for Odda sentrum
- 1907:** Ungdomshallen
- 1907:** Telegrafstasjon
- 1908:** "Brucevillaen" for direktøren (revet 1960-t) 22
- 1908-15:** Funksjonærboliger og tennisbane bygges på Toppen. Området brukt av begge bedriftene etter 1924.
- 1909:** Odda arbeiderparti stiftes, første konflikt på karbiden.
- 1909:** Arbeiderboliger for Carbiden på Krenkesflot
- 1909:** Keisarbrakka / Lasarettet
- 1910:** Arbeiderboliger for Carbiden på Nyland
- 1911:** Odda postkontor
- 1910-14:** Arbeiderboliger Tjoadalen
- 1912 – 14:** Arbeiderbolig på Motippen
- 1912:** Odda barneskole
- 1912:** Odda Lysverk AS etableres
- 1913:** Odda skilles ut som egen kommune fra Odda sogn
- 1913:** Bedehus
- 1913:** Odda tollstasjon
- 1913:** Eget lennsmannsdistrikt
- 1913:** Eieren av Hotell Hardanger reiser erstatningssak mot industrien på grunn av forurensing, støv og skitt.
- 1914:** Folkets hus
- 1914:** Handelshuset i gågata
- 1914:** Murboligen
- 1916:** Ny gravplass - Berjafлот
- 1917:** Kommunen kjøper gml. Hardanger Hotell for bruk til kommunehus
- 1918:** Odda sykehus innvies
- 1921:** Konkurs og masseoppsigelse, 15-1600 arbeidsplasser lagt ned
- 1949:** Reg.plan med sanering (ark. Hugo Kohmann)
- 1950:** Odda Meieri
- 1951:** Brannstasjonen
- 1951:** Solfonn Hotell
- 1954:** Odda bygningskommune oppløses og går inn i Odda heradskommune
- 1952-55:** Blokkene på Bygdabøen
- 1956:** Odda sykehus fornyes
- 1956-57:** Elevheimen "Rubinen"
- 1956-58:** Sørfjordheimen
- 1957:** Odda rådhus med kino
- 1958-59:** Odda ungdomsskole
- 1961:** Odda folkebad
- 1962-63:** Hardanger Hotell, utvides 1977
- 1963:** Direktørvillaen (Brucevillaen) rives
- 1964:** Aldersblokka på Eide
- 1967:** Justisbygget – påbygg Odda rådhus
- 1968:** Odda Gymnas

Her følger et utvalg av våre mange «signalbygg». For mer informasjon om bygg og anlegg anbefales boka *Fabrikkbyane i Hardanger* (Eva Røyane, Nord4, 2011).

- Odda rådhus med bibliotek og kino. Åpnet i 1957. Arkitekt: Gustav B. Helland. Rådhuset inneholder glassmalerier fra gamle Hotel Hardanger. 50-årsjubileet ble markert i 2007
- Ungdomshallen. Byggeår 1907. Arkitekt: Edvard Svanøe. Bygget inneholder rikholdig utsmykking fra gamle Hotel Hardanger, utskjæringer av Lars Kinsarvik. Eier av bygget er Odda Ungdomslag.
- Formannshuset. Byggeår 1928. Arkitekt: Egill Reimers (samme arkitekt som tegnet murboligen). Eier: Formannshuset A/S.
- Odda barneskole. Bygget i 1912 -1919. Bygget ble planlagt av arkitekt Schak Bull, men flere andre arkitekter har vært inne i bildet. Stor skole med bypreg og detaljer fra nybarokk og historisme. Grunnmur av gråstein, vegger er murt av tegl og dekket av murpuss med struktur. Rehabilitering/restaurering ved statlige sysselsettingsmidler i 2009-2010.
- Frelsesarmeen, Skulegt. 5. Byggeår: 1915. Tegnet av arkitekt Ingvald Suphammer i 1914.
- Murboligen. Byggeår 1914-1915. Tegnet av arkitekt Egill Reimers. Stil: senhistorisme med jugendpreg. Formål: arbeiderboliger i forbindelse med utviding av karbid- og cyanamidfabrikken fra 1912.
- Arbeiderboliger i Folgefonngata. Folgefonngata 9, 11 og 13. Små trehus («typehus») i 1,5 etasje med tidligere leiligheter. Byggestart i 1907. Arkitekt: ukjent. Eier er Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum.
- Hovdenhuset ("Vikinghaug"). Byggeår: 1906. Opprinnelig funksjon på stedet: hotell, flyttet fra Strandebarm ("Vikingnes") til Odda. Eiendommen ble innløst av AS Hovden og siden brukt som bolighus.
- Kremargarden ("Gjensidigebygget"). Byggeår 1962. Arkitektene Sekse og Mannsåker. Stil: modernisme.
- Andre viktige bygg i bybildet er blant andre Torget 2-4, Festiviteten i Tyssedal, Tyssedal barneskole, Tyssedal hotel, Tveitahaugen, Kvernhussteigen, «Slottet», bygg i Eikåkeren.

Prioriterte bygningsmiljø i Odda by

- Røldalsvegen (Gågata) – Bakkegata – Kremarvegen
- Brotateigen
- Egne hjem
- Strekningen Krenken – Folgefonngt.
- Toppen (funksjonærboliger)
- Kriken (direktørbygning Cyanamidfabrikken)
- Strekningen Kleivavegen – Bustebakken
- Bygningsmiljø regulert til spesialområde bevaring
- Fredete bygninger og bygningsmiljø

Tid-rom-matrise Asplan Viak, stedsanalysen, 2008:

1906: Bygging av kraftanlegg i Tyssedal.

1908: Kraftanlegget i Tyssedal starter kraftleveranser

1908: Turisttrafikken reduseres som følge av fabrikketableringen. Hotellene til sak mot industrien.

1909: Bergensbanen åpner, noe som resulterer i redusert trafikk gjennom Odda.

1914: 1. verdenskrig, turismen stopper opp, kunstig høy produksjon under krigen (selvforsyning med kunstgjødsele + ammunisjonsproduksjon)

1916: DNN starter opp i Tyssedal

1918: Ringedalsdammen ferdig bygd i Tyssedal

1920: Nødsarbeid med bygging av kjørevei mellom Tyssedal og Odda + veiarbeid langs fjorden

1921: Internasjonale nedgangstider i kjølvannet av 1. verdenskrig, overproduksjon og depresjon

1921: Tyssefaldene konkurs

1921: Streik og bedriftsstans DNN, Tyssedal

1903: Bruuns tunnel.

1904: Ridevei fra Tyssedal til Skjeggedal står ferdig.

1906 -1907: Schults tunnel, ny tappetunnel. Inntaksdam ved Vetlevatnet. Tunnel 3420 meter derfra til Lilletopp. Sjoarfossen kraftverk ferdigstilles. To rør ned til Tyssedal kraftstasjon. 12 kV kraftlinje til Odda.

1909: Grunnarbeid Ringedalsdammen starter.

1911: Trallebanen. «Slottet» i Tyssedal står ferdig. Kraftstasjonen forlenges.

1912: Administrasjonshotellet (Tyssedal hotel) ferdig.

1913: Festiviteten står ferdig.

1914 -1915: Ny tappetunnel mellom Ringedalsvatnet og Vetlevatnet. Ny tunnel mellom Vetlevatnet og Lilletopp. Fordelingsbassenget på Lilletopp utvides til 4500 kubikkmeter. Kraftstasjonen forlenges. Tyssefaldene kontorbygg står ferdig.

1920: Kraftstasjonen er helt ferdig med all planlagt utsmykning

Mapper og filer i kommunens fellesarkiv

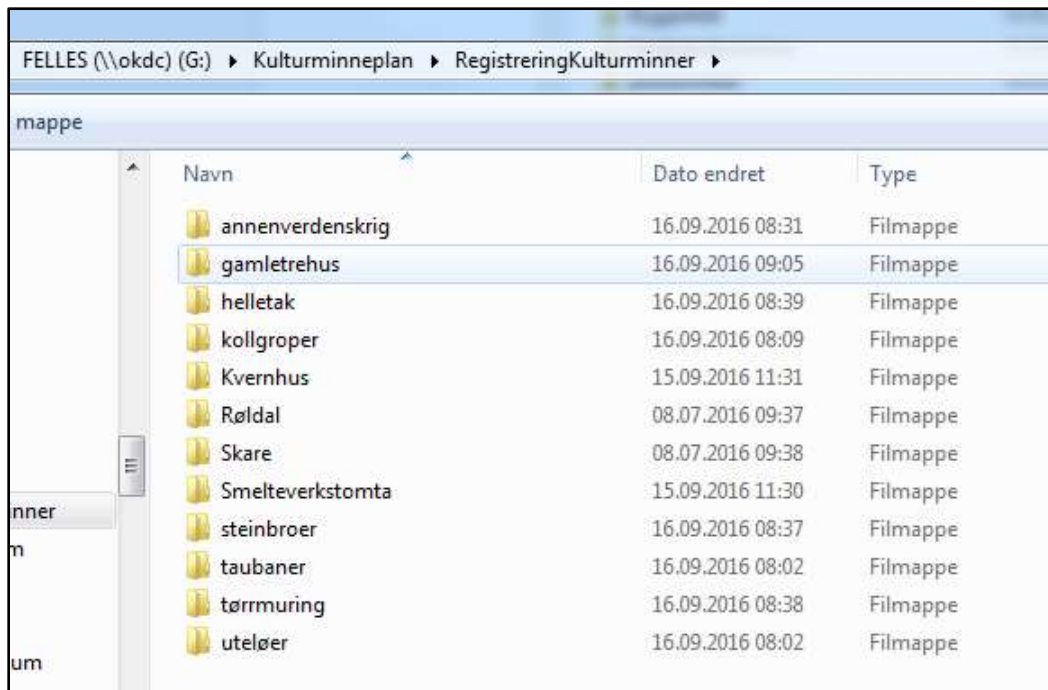
Dette er første siden man kommer til ved å åpne «kulturminneplan» på G

 Byggeskikk	04.08.2016 10:22	Filmappe
 fredetekulturminner	16.09.2016 09:01	Filmappe
 presseomtale	29.09.2016 09:14	Filmappe
 RegistreringKulturminner	16.09.2016 09:05	Filmappe
 Røldal bygdemuseum	16.09.2016 08:04	Filmappe
 Røldal stavkirke	19.10.2015 14:03	Filmappe
 SEFRAK	16.09.2016 08:57	Filmappe
 Skare16092016	16.09.2016 13:33	Filmappe
 Støler	20.09.2016 14:25	Filmappe
 typeområder	15.09.2016 13:38	Filmappe
 veiregistrering	16.09.2016 09:02	Filmappe
 LucaBertiFoto	20.10.2016 12:06	Filmappe

Byggeskikk og fredete kulturminner inneholder fotografier, tatt av Jorunn Monrad i 2015-2016.

RegistreringKulturminner inneholder foto av forskjellige typer kulturminner, som typiske bygninger, elementer, og temaer.

Presseomtale inneholder artikler om kulturminner publisert i pressen.

Røldal bygdemuseum inneholder følgende mapper:

Navn	Dato endret	Type
fotorøldabøker	16.09.2016 07:58	Filmappe
inventar	16.09.2016 08:03	Filmappe
Røldal bygdemuseum	15.09.2016 11:30	Filmappe

Fotorøldalbøker er fotografier av omslag og tittelsider til bøkene som står på en hylle i 2. etasje i Rabbastovo. Huset er ikke varmet opp, det er fuktig, og bøkene er markspiste og bør tas vare på et annet sted inntil huset blir tatt bedre vare på.

Inventar er kopier av registreringene utført av fylkeskommunen, av alt inventar i museet.

Røldal bygdemuseum er fotografier av museet og annen informasjon.

Røldal stavkirke er en mappe med blant annet foto av Røldal Stavkirke tatt av Harald Hognerud i 2015.

SEFRAK:

Åpner man SEFRAK mappen får man opp to mapper, en med foto fra Odda og Tyssedal, og en med foto fra Skare og Røldal. Alle foto er av Harald Hognerud, og er tatt i 2012.

Den er organisert i to mapper:

Navn	Dato endret	Type	Størrelse
2012 - Fotografering av hus i Odda og Ty...	16.09.2016 09:21	Filmappe	
2012 - Fotografering av hus i Skare og Rø...	16.09.2016 09:28	Filmappe	

Mappen med foto fra Røldal og Skare inneholder bare foto:

Navn	Dato endret	Type
2012 - Sefrak Røldal	16.09.2016 09:22	Filmappe
2012 - Sefrak Røldal-små	16.09.2016 09:25	Filmappe
2012 - Sefrak Skare	16.09.2016 09:28	Filmappe
2012 - Sefrak Skare-små	16.09.2016 09:29	Filmappe

Mappen med foto fra Odda og Tyssedal inneholder dessuten en mappe som heter SEFRAK-skjema-foto. Her finnes alle originale SEFRAK-skjemaer fra 1982, med håndskrevne registreringer av informasjon. De er organisert etter SEFRAK-nummer, som er registrert i matrikkelen og i Askeladden, så det er ganske enkelt å finne en registrering. Her ligger også skannede kopier av kontaktkopier av foto fra 1982 (filmene har gått tapt). Det er dermed mulig å rekonstruere hvordan et hus har sett ut i 1982.

Det lønner seg å sjekke disse registreringene fordi mye av informasjonen i Matrikkelen er feil registrert. Noen bygninger fra før 1850 har gul trekant, i noen tilfeller er trekanten plassert over feil hus, osv.

0303-Ragde	16.09.2016 08:59	Filmappe
0304-Freim	16.09.2016 08:59	Filmappe
0305-Eide	16.09.2016 09:00	Filmappe
0307-Dalen	16.09.2016 09:04	Filmappe
0309-Nyland	16.09.2016 09:05	Filmappe
0310-Kriken	16.09.2016 09:06	Filmappe
0311-Sentrum	16.09.2016 09:09	Filmappe
0312-Kalvanes	16.09.2016 09:14	Filmappe
0501-Tyssedal, nedre	16.09.2016 09:17	Filmappe
0502-Tyssedal, øvre	16.09.2016 09:20	Filmappe
Kart	16.09.2016 09:20	Filmappe
SEFRAK-skjema-foto	16.09.2016 09:21	Filmappe
Tekst	16.09.2016 09:21	Filmappe

Mappen «Skare16092016» inneholder registreringer av ferdaveger osv. i Skare, utført 16. september 2016.

Støler

I mappen med støler ligger det ca 60 mapper med et nummer, som er Askeladden-ID (nummeret kulturminner er tildelt i den nasjonale kulturminnedatabasen) og stølens navn. Dette er nødvendig fordi det er svært mange støler

med samme navn (gamlestøl, nyastølen, mjølstølen osv). I disse mappene ligger det fotografier og en word-fil med informasjon om hvem som har tatt bildene og når, vedlikehold, drift, hvordan man kommer til stølen, osv. Der bare rapporten fra Hardanger Folkemuseum er tilgjengelig, ligger den i mappen (i så fall må man bla seg frem til stølen).

127074Hevresete	14.09.2016 10:07	Filmappe
127075 Heimste Hildalsstølen	09.09.2016 13:05	Filmappe
127077 Instestølen	30.08.2016 08:56	Filmappe
127080 Fisketjørnstølen	30.08.2016 15:16	Filmappe
127084 Nåastølen	30.08.2016 11:41	Filmappe
127085 Setenuten ved svartavatnet	30.08.2016 09:46	Filmappe
127089 Lauvås	30.08.2016 15:14	Filmappe
127090Vierdal	20.09.2016 14:25	Filmappe
127091Grønsdalsstølen	16.09.2016 13:20	Filmappe
127092Nyastøl	30.08.2016 15:32	Filmappe
127093Træstøl	31.08.2016 14:44	Filmappe
127094Svarthammar	31.08.2016 08:02	Filmappe
127095 Nonstøl	30.08.2016 11:26	Filmappe
127096 Tungestøl	30.08.2016 15:26	Filmappe
127097	30.08.2016 08:20	Filmappe

Mappen «typeområder» inneholder fotografier av forskjellige kulturminner og typiske eksempler på byggeskikk. Fotografier av Jorunn Monrad, tatt i 2015 og 2016.

fjelldalene	16.09.2016 09:44	Filmappe
fjellområder	16.09.2016 09:57	Filmappe
fjordlandskapet	16.09.2016 09:40	Filmappe
hyttefelt	16.09.2016 08:30	Filmappe
industribyen	16.09.2016 09:01	Filmappe
røldalområde	16.09.2016 08:40	Filmappe
stølene	15.09.2016 08:16	Filmappe

Mappen «veiregistrering» er arbeid Åge Arne Steiro har gjort sommeren 2016. Dette er synfaring av ferdaveger.

 bilder røldal	16.09.2016 08:59	Filmappe
 Ferdselsveger i odda	16.09.2016 09:56	Filmappe
 røldal sentrum	16.09.2016 09:53	Filmappe
 Røldalsfjellet	25.09.2016 14:04	Filmappe
 røldalsfjellet og røldal	16.09.2016 09:00	Filmappe
 Rådata	16.09.2016 09:02	Filmappe
 småkart dalen-nyastøl	16.09.2016 09:00	Filmappe
 kart dalen-nyastøl	24.06.2016 09:23	Microsoft Word-d...
 oversiktskart	24.06.2016 14:13	Adobe Acrobat D...
 Ålmannavegen	04.07.2016 09:08	Microsoft Word-d...
 Ålmannavegen	17.08.2016 10:54	Adobe Acrobat D...

LucaBertiFoto: Denne mappen vil inneholde fotografier tatt av Luca Berti i september 2016. Fotografiene er kjøpt av Odda kommune og kan brukes til publikasjoner osv. så lenge opphavsperson angis. Dette er fotografier uten portretter, som Luca vil bruke i utstillinger og kunstkataloger, men som ikke legges ut tilgjengelige på nett.

Minnesmerker

- Turtveits minnesmerke i Seljestadsjuvet

Minnesmerke etter G. Turtveit, postmannen som overlevde etter å ha vært begravd under snøras i 56 timer i 1903. Lagt inn på kulturminnesøk.no

- Bautasteinen ved Odda kyrkje

Reist i 1914 til minne om oddinger som deltok i krigen 1807-1814

- Minneplate mellom Låtefoss og Juvet

Til minne om tysk marineløytnant som omkom da han syklet i elven i 1897 (?) sjekke

- Bautastein ved Vasstun

Til minne om Dr. A. Petersson, den første direktøren ved Oddafabrikkane

- Minneplate ved nordre inngang til Seljestadtunellen

Til Haukelivegens far

- Kanonen ved Leite

Minnesmerke etter 2. verdenskrig, over Stegafлот på Reinsnosvegen.

- Minnesmerke etter 2. verdenskrig i Tyssedal

Bautastein til minne om de falne tyssedølingene i parken i Tyssedal, reist 17. mai 1948

- Løftesteinen ved posten i Røldal

- Minnesmerke (minneplate) på Berjafлот gravplass, til minne om falne under annen verdenskrig. Litt til venstre for kapellet, på en forhøyning.